

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКА НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ МІСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА

Н. І. Гордієнко

Методичні вказівки

до самостійної роботи, практичних занять

та виконання курсової роботи

з дисципліни

«Фінанси підприємств»

(для студентів 4 курсу денної і заочної форм навчання
напряму 0501 «Економіка і підприємництво» спеціальності
6.050100 «Облік і аудит» та «Економіка будівельних підприємств»)

ХАРКІВ – 2009

Методичні вказівки до самостійної роботи, практичних занять та виконання курсової роботи з дисципліни «Фінанси підприємств» (для студентів 4 курсу денної і заочної форм навчання, напряму 0501 «Економіка і підприємництво» спеціальності 6.050100 «Облік та аудит» та «Економіка будівельних підприємств») [Текст] / Харк. нац. акад. міськ. госп-ва; уклад.: Н.І. Гордієнко – Х.: ХНАМГ, 2009. – 96 с.

Укладач: проф. Н.І. Гордієнко

Рецензент: проф. Н.Ф. Чечетова

Рекомендовано кафедрою обліку і аудиту,
протокол № 3 від 18.10. 2008 р.

Зміст

Стор.

1. Мета і завдання вивчення курсу	4
2. Міждисциплінарні зв'язки	5
3. Плани практичних занять і методичні вказівки до їх підготовки	5
4. Методичні вказівки до практикуму із складання фінансового плану підприємства	67
5. Методичні вказівки до виконання розрахункової роботи	84

1. МЕТА І ЗАВДАННЯ ВИВЧЕННЯ КУРСУ

Фінанси підприємств є основою грошово-кредитної системи держави, головною ланкою економіки. Стан фінансів підприємства суттєво впливає на формування загальнодержавних і регіональних грошових фондів.

Роль фінансів підприємств обумовлена тим, що вони обслуговують сферу матеріального виробництва, в якій створюються внутрішній валовий продукт і національний дохід.

Стабільність кредитної системи України і фінансових відносин в умовах ринку – одна з ключових проблем сучасної економіки.

Формування ринкової інфраструктури України передбачає проведення приватизації підприємств, їх демонополізацію, розвиток конкуренції, лібералізацію цін і зовнішньоекономічних зв'язків, а також фінансове оздоровлення усього господарства.

Формування ринкових умов потребує вирішення низки найважливіших проблем, насамперед укріплення національної валюти України; перебудова бюджетного планування і фінансування; утворення і удосконалення системи управління фінансовими ресурсами на підприємстві; укріплення самостійності й відповідальності господарюючих суб'єктів; організація фінансового ринку.

Реформування економіки вимагає осмислення накопиченого досвіду, вдосконалення методів і принципів фінансування підприємницької діяльності.

Предмет вивчення курсу – економічні, організаційні, правові й соціальні аспекти фінансування і кредитування підприємств.

Об'єкт вивчення – практичний досвід, накопичений у сфері функціонування фінансів на мікрорівні, фінансового регулювання підприємств різних організаційно-правових форм у рамках діючих законодавчих і нормативних актів.

Мета вивчення курсу – формування системи знань з управління фінансами підприємств, операційною та інвестиційною діяльністю, визначення стратегії і тактики фінансового забезпечення суб'єктів господарювання.

Завдання курсу – навчити майбутніх фахівців орієнтуватися в усіх сторонах фінансової діяльності підприємств, сформувати у студентів теоретичні знання,

навички й практичні вміння при розгляді конкретних економічних ситуацій і вирішенні практичних завдань, які вони зможуть використовувати надалі у практичній діяльності.

2. МІЖДИСЦИПЛІНАРНІ ЗВ'ЯЗКИ

Розділи курсу «Фінанси підприємств» пов'язані з іншими економічними дисциплінами: «Макроекономіка», «Макроекономіка», «Економіка підприємства», «Фінанси», «Гроші та кредит», «Банківська справа», «Бухгалтерський облік», «Фінансовий облік».

Знання, які отримали студенти з цих дисциплін дозволяють їм якісно засвоїти основні теоретичні положення та набути необхідні компетенції, які стануть базою у вивченні теоретичних і практичних питань з курсу «Фінанси підприємств».

3. ПЛАНИ ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ І МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ ДО ЇХ ПІДГОТОВКИ

Метою практичних занять є розкриття основних теоретичних положень і поглиблення знань студентів з курсу «Фінанси підприємств». У процесі підготовки до практичного заняття студенти повинні ґрунтовно вивчити теоретичні питання теми, лекційний матеріал, ознайомитись із запропонованими викладачем літературними джерелами, аналізувати запропоновані економічні ситуації.

Для кращого засвоєння лекційного матеріалу і під час практичних занять, студенту необхідно доповнювати навчальний процес завданнями для самостійної роботи.

Самостійна робота студентів займає важливе місце у підготовці фахівців. У ході цієї роботи студенти повинні опрацьовувати новий матеріал з дисципліни «Фінанси підприємств», працювати з навчальною і науковою літературою, що видана в Україні й за її межами.

1. Практичне заняття на тему «Сутність фінансів підприємства та джерела формування фінансових ресурсів» (4 години)

План

1. Сутність фінансів ринкової економіки.
2. Функції фінансів підприємств.
3. Фінансовий механізм підприємства і його структура.
4. Фінансова робота на підприємстві.
5. Організація управління фінансовими ресурсами.
6. Сутність фінансових ресурсів.
7. Структура фінансових ресурсів підприємства.
8. Власний капітал підприємства.

Методичні вказівки

Фінанси – це система економічних відносин, за допомогою яких у грошовій формі шляхом формування і використання спеціальних (централізованих і децентралізованих) цільових фондів у суспільстві здійснюються процеси розподілу національного багатства, сукупного суспільного продукту і національного доходу з метою досягнення завдань соціально-економічного розвитку, що стоять перед суспільством.

У ринковій економіці спектр виробничих відносин, що відображається у фінансах, виходить за межі розподілу лише як фази суспільного відтворення. Він охоплює передусім розподіл відповідної частини національного багатства, що являє собою державну власність, між відокремленими державними підприємствами, установами, організаціями, між юридичними особами (господарськими товариствами різних організаційно-правових форм господарювання), фізичними особами (громадянами). Фінансові відносини виражаються у створенні й використанні статутного капіталу підприємств різних форм власності, інших грошових фондів, що перебувають у їхньому розпорядженні, особистих фондів громадян.

Фінансові відносини охоплюють усі фази процесу відтворення, тобто виробництво, розподіл, обмін, споживання. У процесі розподілу сукупного суспільного

продукту він розподіляється на засоби виробництва (основні й оборотні) і предмети споживання. Від того, наскільки правильно будуть вибрані пропорції цього розподілу, залежать темпи економічного зростання, ефективність суспільного виробництва.

Форми й методи організації фінансів промисловості покладені в основу організації фінансів інших галузей народного господарства і врахують особливості їх технології та організації.

Сфера фінансових відносин підприємств включає відносини:

- між підприємством і його засновниками (власниками) з приводу формування статутного капіталу;
- між підприємством і державою у межах законодавства про оподаткування, соціальне страхування, формування загальнодержавних цільових грошових фондів (бюджетних і позабюджетних);
- між підприємством і банками з приводу одержання й повернення кредитів, а також сплати процентів за користування ними;
- між підприємством та його постачальниками й покупцями з приводу виконання господарських договорів і зобов'язань;
- у середині підприємства – з приводу розподілу прибутку, що залишається в його розпорядженні після сплати податків та обов'язкових платежів;
- між підприємством і його працівниками з приводу створення фонду оплати праці, матеріального заохочення та ін.

Організація всіх вищезгаданих відносин базується на формуванні і використанні фінансових ресурсів підприємств.

У господарській практиці діяльність, спрямована на забезпечення виробництва фінансовими ресурсами і здійснення контролю за дотриманням фінансової дисципліни, називається *фінансовою роботою*.

Як правило, фінансова робота на підприємстві організовується фінансовим відділом, що є самостійним структурним підрозділом. Керівник цього відділу безпосередньо підпорядкований керівнику підприємства і разом з ним несе відповідальність за фінансову дисципліну і фінансовий стан підприємства, представляє

підприємство у фінансових, кредитних та інших органах. На невеликих підприємствах, де немає самостійного фінансового відділу, цю роботу виконує фінансовий сектор (бюро, група), що створюється у складі бухгалтерії, фінансово-збутового відділу чи іншого підрозділу підприємства, керівник якого несе відповідальність за фінансову роботу підприємства.

Фінансова робота на підприємстві дуже різноманітна й багатогранна, умовно її можна згрупувати за напрямками таким чином:

- фінансове планування;
- оперативна фінансова робота;
- контрольне-аналітична робота.

На підприємствах зі значним обсягом зовнішньоекономічних зв'язків створюється група (сектор) валютних розрахунків і валютного регулювання.

Контроль за використанням фінансових ресурсів буде ефективним, якщо він охоплює всі ланки фінансової діяльності підприємства; формування витрат на виробництво, надходження виручки від реалізації, використання грошових нагромаджень, формування і використання коштів на створення основних і оборотних засобів. Причому цей контроль має бути безперервним і доповнюватися комплексним аналізом фінансового стану підприємства.

Фінансові ресурси підприємств – це грошові фонди цільового призначення, які формуються у процесі розподілу й перерозподілу національного багатства, сукупного суспільного продукту та національного доходу і використовуються у статутних цілях підприємств.

Загальна сума фінансових ресурсів підприємства складається з таких елементів:

- статутний капітал;
- додатковий капітал (емісійний дохід);
- інший додатковий капітал (індексацію вартості власних матеріальних і нематеріальних необоротних активів);
- резервний капітал;
- централізовані кошти для фінансування капітальних вкладень;
- спеціальні фонди і цільове фінансування;

- амортизація необоротних матеріальних і нематеріальних активів;
- відстрочена податкова заборгованість;
- резерви наступних виплат і платежів;
- нерозподілений прибуток;
- довготермінові й короткотермінові кредити комерційних банків;
- кошти від реалізації власних цінних паперів (облігацій та інших);
- кредиторська заборгованість усіх видів, включаючи заборгованість із бюджетних за позабюджетних платежів;
- інші кошти, які знаходять відображення в пасиві бухгалтерського балансу підприємства.

Власний капітал підприємства являє собою фінансові ресурси, які вкладені ним для організації та фінансування господарської діяльності. Нормою для успішної, рентабельної роботи підприємства, його високої конкурентоспроможності на ринку і фінансової стійкості є ситуація, за якої власний капітал становить більшу частину його фінансових ресурсів.

Сучасні стандарти бухгалтерського обліку і фінансової звітності визначають власний капітал як «частину в активах підприємства, що залишається після вирахування його зобов'язань». Таке визначення стосується лише суто кількісних параметрів його величини. Це підтверджується також характеристикою елементів власного капіталу, яка міститься у стандартах П(С)БО 2 «Баланс» і П(С)БО 5 «Звіт про власний капітал».

Згідно з цими стандартами, власний капітал знаходить відображення у першому розділі пасиву бухгалтерського балансу і складається із:

- 1) статутного капіталу;
- 2) пайового капіталу;
- 3) додатково вкладеного капіталу;
- 4) іншого додаткового капіталу;
- 5) резервного капіталу;
- 6) нерозподіленого прибутку;
- 7) неоплаченого капіталу;
- 8) вилученого капіталу.

Статутний капітал – це виділені підприємству або залучені ним на засадах, визначених чинним законодавством, фінансові ресурси у вигляді грошових коштів або вкладень у майно, матеріальні цінності, нематеріальні активи, цінні папери, що закріплені за підприємством на праві власності або повного господарського ведення. За рахунок статутного капіталу підприємство формує свої власні (основні й оборотні) кошти.

Порядок і джерела формування статутного капіталу залежать від типу підприємства і форми власності, на базі якої воно функціонує. В Україні права підприємств різних типів і форм власності закріплені в чинному законодавстві, зокрема в Законах України «Про власність», «Про підприємство в Україні», «Про господарські товариства».

Контрольні запитання і завдання

1. Що таке фінанси як система специфічних виробничих відносин?
2. Визначіть сутність фінансів підприємств.
3. Які функції виконують фінанси підприємств?
4. Які найсуттєвіші відмінності між категоріями «фінанси» і «гроші»?
5. На яких стадіях суспільного відтворення виникають фінансові відносини і в чому вони виражаються, зокрема на стадії виробництва?
6. Яке місце посідають фінанси підприємств у фінансовій системі України?
7. Які відносини включає в себе сфера фінансових відносин підприємства?
8. Які основні напрями організації роботи щодо управління фінансовими ресурсами на підприємстві?
9. Що розуміють під поняттям «фінансові ресурси»?
10. Що є характерним для складу і структури фінансових ресурсів підприємства будь-якої форми власності?
11. Що треба розуміти під ефективним використанням фінансових ресурсів?
12. Джерела формування та напрямки використання фінансових ресурсів підприємства.

Теми рефератів

Підприємство – самостійний господарюючий суб'єкт.

Сфера фінансових відносин підприємств.

Фінансовий механізм підприємства.

Сутність фінансів підприємств.

Функції фінансів підприємств.

Сутність фінансових ресурсів.

Структура фінансових ресурсів підприємства.

Власний капітал підприємства.

Виручка і прибуток – власне джерело коштів підприємства.

Кредити, позики, позикові кошти підприємства.

Рекомендована література

1. Білик М.Д. Управління фінансами державних підприємств. – К.: Т-во «Знання», КОО, 1999. – 312 с.
2. Василик О.Д. Теорія фінансів: Підручник. – К.: НІОС, 2000. – 416 с.
3. Загородній А.Г., Вознюк Г.Л., Смовженко Т.С. Фінансовий словник. – 3-тє вид., випр. та доп. – К.: Т-во «Знання», КОО, 2000. – 587 с.
4. Закон України «Про господарські товариства» від 19 вересня 1991 р. (№ 1576-XII (зі змінами і доповненнями)).
5. Закон України «Про підприємництво» від 7 лютого 1991 р. (№ 698-XII (зі змінами і доповненнями)).
6. Закон України «Про підприємства в Україні» від 27 березня 1991 р. (№ 887-XII (зі змінами і доповненнями)).
7. Зятковський І.В. Фінанси підприємств: Навч. посібник. – Тернопіль: Економічна думка, 1999. – 248 с.
8. Коробов М.Я. Фінанси промислового підприємства: Підручник. – К.: Либідь, 1995. – 160 с.
9. Слав'яж Р.А. Фінанси підприємств: Навч. посібник. – Вид. 2-ге, доп. і перероб. – Луцьк: Вежа, 2001. – 456 с.

10. Фінанси зарубіжних корпорацій: Навч. посібник / В.М. Суторміна, В.М. Федосов, Н.С. Рязанова; За ред. В.М. Федосова. – К.: Либідь, 1993. – 247 с.
11. Фінанси підприємств: Підручник / Кер. авт. кол. і наук. ред. проф. А.М. Поддєрьогін. – 3-тє вид., перероб. та доп. – К.: КНЕУ, 2000. – 460 с.

2. Практичне заняття на тему «Організація грошових розрахунків. Грошові надходження підприємства» (2 години)

План

1. Зміст і принципи розрахунків підприємства.
2. Організація грошових розрахунків підприємств.
3. Форми безготівкових розрахунків.

Методичні вказівки

Основним способом здійснення розрахунків між будь-якими контрагентами є *переказ грошей*. Переказ грошей у законодавстві України визначається як рух певної суми грошей з метою їх зарахування на рахунок отримувача або видачі в готівковій формі.

Розрахунки підприємств та організацій між собою, а також з органами фінансово-кредитної системи здійснюються здебільшого без участі грошей, тобто в безготівковому порядку.

Сутність *безготівкових розрахунків* полягає в тому, що платежі здійснюються шляхом переказу коштів з поточного рахунку платника в банку на поточний рахунок одержувача, тобто шляхом проведення відповідних записів за рахунками учасників розрахунків. Можливі також безготівкові розрахунки через залік взаємних вимог контрагентів, у тому числі за бартерними угодами.

На відміну від *готівкових розрахунків*, коли платник зобов'язаний передати належну суму готівки безпосередньо одержувачу, безготівкові розрахунки здійснюються без реальної готівки.

Безготівкові розрахунки дають можливість значно зменшити витрати обігу, пов'язані з грошовими розрахунками в господарстві, мінімізувати суму грошей, яка перебуває в обігу.

Весь платіжний оборот підприємств (безготівковий і готівковий) поділяється на дві частини: розрахунки за товарними операціями і розрахунки за нетоварними операціями.

Розрахунки за товарними операціями – це взаємні розрахунки підприємств за товарно-матеріальні цінності, виконані роботи, надані послуги. Від безперебійності й плановірності організації розрахунків за товарними операціями вирішальною мірою залежить стан усіх розрахунків підприємства, його фінансовий стан.

До іншої частини платіжного обороту належить велика група *платежів нетоварного характеру*, які відбуваються, головним чином, у зв'язку з виконанням фінансових зобов'язань підприємств.

Це платежі між:

- підприємством і органами загальнодержавних фінансів (платежі підприємства до бюджету з прибутку, оплата податку на додану вартість, акцизного збору, платежі до загальнодержавних цільових грошових фондів, інші податкові й неподаткові платежі на користь держави);
- підприємством і комерційними банками (одержання і повернення кредитів, сплата процентів за користування ними, оплата інших банківських послуг);
- підприємством і його вищим органом або його засновниками – юридичними особами (платежі коштів на створення централізованих фондів, одержання коштів з цих фондів, перерозподіл фінансових ресурсів, одержання і повернення тимчасової фінансової допомоги та ін.).

Розрахунки нетоварного характеру можуть бути також між підприємствами та організаціями (наприклад сплата і одержання штрафів за порушення господарських угод, за порушення правил транспортних перевезень, пожежної безпеки, санітарного контролю тощо).

Безготівкові розрахунки здійснюються у різних формах, які відрізняються одна від одної особливостями економічних відносин контрагентів, способами

платежу й організацією документообігу, тобто системою оформлення, руху та використання розрахункових документів.

Згідно із запровадженням Національним банком України порядком, безготівкові розрахунки можуть здійснюватися за такими формами розрахункових документів:

- платіжними дорученнями;
- платіжними вимогами-дорученнями;
- розрахунковими чеками;
- акредитивами;
- платіжними вимогами.

Крім перелічених, у платіжному обороті України дедалі більшого поширення набувають безготівкові розрахунки з використанням як платіжних інструментів векселів і банківських платіжних карток. Порядок цих розрахунків регулюється окремими нормативно-правовими актами Національного банку України.

Контрольні запитання і завдання

1. Поняття, характеристика, види й принципи організації розрахунків.
2. У чому полягає сутність і значення безготівкових розрахунків?
3. На яких принципах організуються безготівкові розрахунки?
4. Які документи використовуються в безготівкових розрахунках?
5. Наведіть технологію безготівкових розрахунків, що забезпечують надійність платежів.
6. Як здійснюють розрахунки по факторингу, фінансовому лізингу, міжнародному клірингу?
7. Як зробити погашення заборгованості простими, перекладними й казначейськими векселями?
8. Назвіть принципи неплатежів і затримок у розрахунках.

Теми рефератів

Організація розрахунків підприємства за своїми обов'язками.

Сутність і значення безготівкових розрахунків.

Принципи організації безготівкових розрахунків.

Документи, використовувані в безготівкових розрахунках.

Список рекомендованої літератури

1. Інструкція про касові операції в банках України. Затверджена Постановою № 337 Правління Національного банку України від 14 серпня 2003 року (зі змінами № 111 від 2 квітня 2007 року).
2. Інструкція про безготівкові розрахунки в Україні в національній валюті. Затверджено постановою № 22 Правління Національного банку України від 21 січня 2004 р.
3. Інструкція про порядок відкриття та використання рахунків у національній та іноземній валютах. Затверджено постановою № 3 Правління Національного банку України 8 січня 2008 року.
4. Закон України «Про обіг векселя в Україні» від 5 квітня 2001 року (№ 2374-III).
5. Закон України «Про порядок здійснення розрахунків в іноземній валюті» від 23 вересня 1994 року, № 185/94 – ВР (із змінами і доповненнями).
6. Про типові платіжні умови зовнішньоекономічних договорів (контрактів) і типові форми захисних застережень до зовнішньоекономічних договорів (контрактів), які передбачають розрахунки в іноземній валюті: Постанова № 444 Кабінету Міністрів України і Національного банку України від 21 червня 1995 р.
7. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку № 4 «Звіт про рух грошових коштів». Затверджено наказом № 87 Міністерства фінансів України від 31 березня 1999 р. (із змінами і доповненнями).
8. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку № 3 «Звіт про фінансові результати». Затверджено наказом № 87 Міністерства фінансів України від 31 березня 1999 р. (із змінами і доповненнями).
9. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку № 15 «Доходи». Затверджено наказом № 290 Міністерства фінансів України від 29 листопада 1999 р. (із змінами і доповненнями).

3. Практичне заняття на тему «Формування і розподіл прибутку підприємства» (4 години)

План

1. Класифікація витрат.
2. Ціни на продукцію.
3. Планування виручки від реалізації.
4. Роль і місце прибутку в економіці підприємства.
5. Формування і розподіл прибутку підприємств. прибутку.
6. Планування прибутку та рентабельності.

Методичні вказівки

Класифікація витрат. Витрати на виробництво, виконання робіт (послуг) групують за такими ознаками:

- *за місцем виникнення* – витрати на виробництво, виконання робіт (послуг) групуються по окремих структурних підрозділах житлових підприємств і організацій;
- *залежно від характеру і призначення виконуваних процесів виробництва* – розподіляється на основне, допоміжне й обслуговуюче (невиробниче) господарство і регламентується в наказі про облікову політику підприємства.

До ***основного виробництва*** відносяться відособлені структурні підрозділи підприємств, які безпосередньо беруть участь у виробництві продукції і виконанні послуг і робіт, що належать до основного виду операційної діяльності.

Допоміжне виробництво призначене для обслуговування підрозділів основного виробництва: виконання робіт з технічного обслуговування, ремонту основних фондів, забезпечення інструментом, запасними частинами для ремонту устаткування, різними видами енергії, транспортними та іншими послугами. До нього відносяться ремонтні цехи, будівельні дільниці, механічні майстерні, енергетичні, експериментальні та інші підрозділи.

До ***невиробничого господарства*** відносяться: культурно-побутові установи, житлово-комунальне господарство, підсобні сільськогосподарські підприємства,

науково-дослідні, оздоровчі, спортивні та інші структурні підрозділи, які не беруть участі у здійсненні й забезпеченні надання комунальних послуг.

За видами витрати класифікують за економічними елементами і статтями витрат.

За способами віднесення на виробничу собівартість виділяють прямі й непрямі витрати.

Прямі – це витрати, що можуть бути безпосередньо включені у виробничу собівартість окремих видів продукції, робіт (послуг). До **непрямих** витрат належать витрати, безпосередньо не зв'язані з виробництвом, виконанням робіт (послуг). До таких витрат відносяться загальновиробничі витрати, що включають витрати на управління й обслуговування виробничого процесу.

За ступенем впливу обсягів виконаних робіт і реалізованих послуг на рівень витрат витрати поділяються на змінні й постійні.

Змінні – це витрати, абсолютна величина яких міняється (збільшується або зменшується) разом зі зміною обсягів робіт (послуг), зокрема це витрати на сировину, матеріали, паливо-мастильні матеріали, електроенергію, запасні частини, комплектуючі і т.п.

Постійні – це витрати, абсолютна величина яких зі збільшенням або зменшенням обсягів робіт (послуг) істотно не змінюється. До них відносяться витрати, пов'язані з обслуговуванням і управлінням виробничих підрозділів, витрати на забезпечення загальногосподарських потреб.

За складом витрати поділяються на одноелементні, тобто економічно однорідні, і комплексні, що складаються з декількох елементів.

За звітними періодами витрати поділяються на поточні, витрати минулих і майбутніх періодів.

За доцільністю витрати поділяються на продуктивні, непродуктивні й надзвичайні.

Непродуктивними вважаються витрати, що виникли в результаті недостатньої організації виробництва і управління, відхилень від технологічних норм, псування матеріальних цінностей.

До витрат від надзвичайних подій (втрати від стихійного лиха, від техногенних катастроф і аварій та ін.) відносяться як втрати за наслідками цих подій, так і витрати на здійснення заходів, пов'язаних із запобіганням і ліквідацією таких наслідків (відшкодування, сплата стороннім організаціям, заробітна плата працівників, зайнятих на відбудовних роботах, вартість використаних сировини і матеріалів і т.п.).

Групування витрат за економічними елементами. Групування витрат за економічними елементами здійснюється для організації контролю за рівнем витрат у цілому по підприємству, визначення загального обсягу використаних підприємством матеріальних, трудових і фінансових коштів. Витрати операційної діяльності групують за економічними елементами витрат.

До складу елемента *«Матеріальні витрати»* включаються витрати згідно з П(С)БО 16 «Витрати».

Транспортно-заготівельні витрати, пов'язані з доставкою і транспортуванням запасів, у тому числі вантажно-розвантажувальні роботи включаються у відповідні елементи витрат.

До елемента «Матеріальні витрати» можуть включатися наступні витрати:

а) витрати на придбання у сторонніх підприємств або організацій сировини і матеріалів, палива, енергії, шин, малоцінних і швидкозношувальних предметів, що не відносяться до основних засобів, молока і продуктів лікувально-профілактичного харчування та засобів індивідуального захисту у випадках, передбачених законодавством, інших виробничих запасів або виготовлених власними силами запасних частин;

б) витрати, пов'язані з підготовкою та освоєнням нових видів робіт (послуг);

в) витрати, пов'язані з використанням природної сировини, плата за воду з водогосподарських систем у межах затверджених лімітів, а також платежі за використання інших природних ресурсів, за викиди і скидання забруднюючих речовин у навколишнє середовище, розміщення відходів та інших видів шкідливого впливу в межах лімітів;

г) витрати на обслуговування виробничого процесу;

д) поточні витрати, пов'язані з утриманням і експлуатацією фондів природоохоронного призначення (очисних споруд, уловлювачів, фільтрів і т.п.), витрати на заховання екологічно небезпечних відходів, оплата послуг сторонніх організацій за прийом, збереження і знищення екологічно небезпечних відходів, очищення стічних вод, інші види поточних витрат;

е) витрати некапітального характеру, пов'язані з удосконаленням технологій і організацією виробництва, поліпшенням якості робіт (послуг), що виконуються в ході виробничого процесу;

є) витрати на проведення інших робіт власними силами, власне виробництво електричного та іншого видів енергії, а також на трансформацію і передачу придбаної енергії до місця її споживання включаються у відповідні елементи витрат;

ж) втрати від нестачі матеріальних цінностей у межах норм природного збитку.

До складу елемента **«Витрати на оплату праці»** відносяться витрати згідно з прийнятими підприємством системами оплати праці, включаючи будь-які види грошових і матеріальних доплат, витрати на оплату праці фізичних осіб, що укладають з підприємством трудові й договірні відносини, інших заохочень і виплат, виходячи з тарифних ставок у вигляді премій, заохочень, погашення вартості товарів (робіт, послуг) відповідно до договорів цивільно-правового характеру, інші виплати в грошовій і натуральній формі, встановлені Положенням про оплату праці, колективним договором або за домовленістю сторін.

До елемента витрат **«Відрахування на соціальні заходи»** відносяться:

- внесок на державне (обов'язкове) соціальне страхування, включаючи збір на обов'язкове соціальне страхування на випадок безробіття;
- відрахування на державне (обов'язкове) пенсійне страхування, а також відрахування на додаткове пенсійне страхування;
- відрахування на загальнообов'язкове державне соціальне страхування від нещасного випадку на виробництві;
- інші обов'язкові внески і відрахування на соціальні заходи, визначені законодавством.

До складу елемента *«Амортизація основних засобів і нематеріальних активів»* входять суми амортизаційних відрахувань, нарахованих відповідно до порядку, норм і умов, установлених відповідно до діючого законодавства й облікової політики підприємства.

До складу елемента *«Інші операційні витрати»* відносяться витрати, що включаються в собівартість наданих послуг (виконаних робіт) і не враховані в попередніх елементах витрат, а саме:

- сума сплаченої орендної (лізингової) плати за користування наданими в оперативну і фінансову оренду (лізинг) основними фондами;
- витрати, пов'язані з оплатою послуг комерційних банків та інших кредитно-фінансових установ;
- витрати на страхування ризиків транспортування тепла, води, іншої продукції по трубопроводах, цивільну відповідальність, пов'язану з експлуатацією трубопроводів при транспортуванні продукції підприємств, інших транспортних засобів;
- оплата послуг сторонніх підприємств і організацій;
- оплата робіт і послуг виробничого характеру, виконуваних сторонніми підприємствами й організаціями або структурними підрозділами підприємства, що не належать до основного виду його діяльності;
- суми податків, зборів та інших передбачених законодавством обов'язкових платежів;
- витрати на виготовлення інструкцій, розрахункових книжок, правил та іншої службової документації;
- витрати на офіційну публікацію звітів (балансів) про фінансовий стан підприємств у засобах масової інформації, якщо це передбачено законодавством;
- витрати за користування автомобільними стоянками;
- витрати на проведення роз'яснювально-рекламних заходів: розробка і видання рекламних виробів (ілюстрованих преїскурантів, каталогів, брошур, проспектів, плакатів, афіш, рекламних аркушів, листівок, оформлення виставок і т.п.); реклама в засобах масової інформації (оголошення в пресі, передачі по радіо

- й телебаченню); придбання, виготовлення, копіювання, дублювання і демонстрація рекламних кіно-, відео- і діафільмів, збереження та експедирування рекламних матеріалів; виготовлення стендів, муляжів, рекламних щитів, показчиків і т.п. (у сумі амортизації, зносу щодо зазначеного інвентарю); проведення інших рекламних заходів, пов'язаних з діяльністю підприємства;
- витрати на організацію прийомів, презентацій і свят, придбання і видачу подарунків, включаючи безкоштовне надання послуг (виконання робіт) у рекламних цілях в передбачених законодавством розмірах;
 - придбання довідників, технічних паспортів та інших документів експлуатаційної, технічної і виробничої діяльності;
 - витрати на службові відрядження працівників у межах норм, передбачених законодавством;
 - витрати на перевезення працівників до місця роботи і назад у напрямках, що не обслуговуються пасажирським транспортом загального користування або у час, коли він не працює, включаючи додаткові витрати на спеціальні маршрути міського пасажирського транспорту, організовані відповідно до угод, укладених з транспортними підприємствами; витрати на перевезення працівників-інвалідів I і II групи до місця роботи і назад незалежно від наявності маршрутів пасажирського транспорту загального користування;
 - витрати на відшкодування збитку, заподіяного працівникові пошкодженням здоров'я, пов'язаним з виконанням трудових обов'язків, а також заподіяного іншим особам;
 - надбавки до тарифних ставок і посадових окладів працівникам транспорту, робота яких проходить у дорозі або має роз'їзний характер, за кожен день з моменту виїзду до моменту повернення на підприємство, в тому числі при здійсненні перевезень за межами України;
 - витрати на забезпечення нормальних умов праці й техніки безпеки відповідно до вимог діючого законодавства;
 - витрати на підтримку професійних навичок (у тому числі за межами України) працівників, які здійснюють експлуатацію технологічних комплексів;

- витрати, пов'язані з професійною підготовкою і перепідготовкою за профілем підприємства в українських навчальних закладах фізичних осіб, які знаходяться в трудових відносинах з підприємством;
- витрати, пов'язані з набором робочої сили, передбачені законодавством, з урахуванням витрат на оплату випускникам денного навчання середніх спеціальних і середніх професійно-технічних училищ і молодих фахівців, які закінчили вищий навчальний заклад, вартості проїзду до місця роботи, а також оплачуваної відпустки, що надається їм перед початком роботи;
- витрати на утримання приміщень, засобів зв'язку та ін., що надаються безоплатно органам державної служби у встановленому порядку;
- оплата вартості ліцензій, сертифікатів та інших спеціальних дозволів, виданих державними органами для ведення господарської діяльності підприємства, включаючи плату за реєстрацію підприємства в органах державної реєстрації, зокрема в органах місцевого самоврядування, їхніх виконавчих органах, витрати на придбання ліцензій, надання державних послуг з медичної сертифікації персоналу та інших спеціальних дозволів на право надання пов'язаних зі звичайною діяльністю підприємства послуг;
- витрати на опублікування річного звіту у випадках, передбачених чинним законодавством;
- витрати на виготовлення і придбання бланків цінних паперів, а також інші витрати, пов'язані з емісією цінних паперів;
- витрати на придбання літератури для інформаційного забезпечення господарської діяльності підприємства, в тому числі з питань законодавства, підписку спеціалізованих періодичних видань, а також на проведення аудита відповідно до діючого законодавства, включаючи проведення добровільного аудита за рішенням підприємства;
- витрати на утримання і експлуатацію об'єктів соціальної інфраструктури: дитячих ясел або садків, дитячих таборів відпочинку; навчальних закладів середньої і середньої професійно-технічної освіти і закладів підвищення кваліфікації працівників підприємства; установ охорони здоров'я, пунктів без-

коштовного медичного обстеження, профілактики і допомоги працівникам підприємства; спортивних залів і майданчиків, використовуваних безкоштовно для оздоровлення працівників підприємства, клубів і будинків культури (крім будинків відпочинку, туристичних баз та інших подібних установ); приміщень, використовуваних підприємством для організації харчування його працівників; житлового фонду, включаючи гуртожитки і об'єкти житлово-комунального господарства, щодо яких підприємством прийняте документально оформлене рішення про передачу на баланс місцевих Рад. Витрати на утримання і експлуатацію зазначених об'єктів соціальної інфраструктури включаються до складу операційної собівартості виконаних робіт, наданих послуг, якщо ці об'єкти не надають платних послуг і не займаються іншою комерційною діяльністю. Ці витрати мають комплексний характер і розподіляються між відповідними елементами витрат;

- витрати на цивільну оборону і утримання державних матеріальних резервів;
- витрати на обов'язкове страхування життя або здоров'я працівників у випадках, передбачених законодавством;
- операційні курсові витрати (втррати від курсових різниць, знецінювання запасів, псування цінностей, списання та уцінки активів, суми фінансових санкцій і т.п.);
- витрати на утримання приміщень, що надаються безкоштовно підприємствам громадського харчування або використовуються підприємствами самостійно для обслуговування працівників, які знаходяться з підприємствами в трудових відносинах; витрати на проведення поточного ремонту приміщень, на освітлення, опалення, водопостачання і каналізацію, електропостачання, а також на паливо для приготування їжі;
- сума нарахованих (сплачених) податків, зборів (обов'язкових платежів), установлених Законом України «Про систему оподаткування», за винятком податків і пені, штрафів, неустойок, передбачених Законом України «Про оподаткування прибутку підприємств», податок на землю, що використовується у виробничому обороті, санітарних і охоронних зонах, податок з власників

транспортних засобів, а також збори та інші обов'язкові платежі, передбачені законодавством України.

Групування витрат за статтями. Групування витрат за статтями призначено для організації аналітичного обліку витрат і калькулювання собівартості окремих видів продукції, (робіт, послуг), вирахування витрат у розрізі структурних підрозділів підприємства.

Витрати, пов'язані з виробництвом і реалізацією робіт (послуг) і управлінням підприємством, з метою обліку собівартості робіт (послуг) групують за наступними типовими статтями.

Прямі матеріальні витрати. До статті «Сировина й матеріали» включають вартість сировини і матеріалів, необхідних для виконання робіт (послуг) і для забезпечення технологічного процесу (хімічні реагенти: коагулянт, хлор, аміак, сіль, сульфовугілля, хімреактиви і т.п.). Витрати за статтею «Сировина і матеріали» включають безпосередньо в собівартість окремих видів робіт (послуг).

До статей «Паливо на технологічні потреби» і «Енергія на технологічні потреби» відносяться витрати на всі види палива й енергії, що безпосередньо витрачаються в технологічному процесі провадження робіт (послуг), як отримані від сторонніх організацій, так і зроблені самим підприємством. Витрати на паливо й енергію на технологічні потреби (рух рухливого складу електротранспорту, виробництво теплової енергії, гарячої води, її очищення і доставка, відведення та очищення стоків, робота ліфтів) відносяться безпосередньо до собівартості робіт (послуг).

До статті «Покупні ресурси, що комплектують вироби, напівфабрикати» включається вартість води (для підприємств водопровідного господарства) і теплової енергії (для підприємств теплового господарства), придбаної у сторонніх підприємств для подальшого транспортування і реалізації споживачам. Витрати на покупні ресурси, комплектуючі вироби, напівфабрикати відносяться безпосередньо до собівартості робіт (послуг).

До статті «Роботи і послуги виробничого характеру сторонніх підприємств і організацій» включають вартість робіт (послуг) виробничого характеру, що вико-

нуються сторонніми підприємствами й організаціями або структурними підрозділами підприємства, що не відносяться до основного виду діяльності. До робіт і послуг виробничого характеру відносяться: у житловому господарстві – експлуатація ліфтів, збирання, вивезення і знешкодження сміття; у водопровідному і тепловому господарствах – користування водо-, тепломережами сторонніх підприємств.

Витрати інших матеріальних ресурсів. До цієї статті витрат відносяться матеріальні витрати, що не знайшли відображення в попередніх статтях витрат.

Прямі витрати на оплату праці, це – основна заробітна плата виробничих працівників; додаткова заробітна плата виробничих працівників; інші заохочувальні й компенсаційні виплати.

Інші прямі витрати, це – відрахування на соціальні заходи: внесок на державне (обов'язкове) соціальне страхування, включаючи внесок на обов'язкове соціальне страхування на випадок безробіття; відрахування на державне (обов'язкове) пенсійне страхування, а також відрахування на додаткове пенсійне страхування; відрахування на загальнообов'язкове державне соціальне страхування від нещасного випадку на виробництві; інші обов'язкові внески і відрахування на соціальні заходи, визначені законодавством.

Амортизація основних виробничих засобів та інших необоротних матеріальних активів це – суми амортизаційних відрахувань, нарахованих відповідно до порядку, норм і умов, установлених відповідно до діючого законодавства й облікової політики підприємства, витрати на орендну плату основних засобів.

Загальновиробничі витрати. Величина загальновиробничих витрат підприємств у цілому є сумою відповідних витрат структурних підрозділів основного виробництва. Такі ж витрати допоміжних виробництв включають в собівартість робіт (послуг), що виконуються (надаються) допоміжними виробництвами підприємства. До статті «Загальновиробничі витрати» відносяться:

- витрати на управління виробництвом (оплата праці фахівців і працівників апарата управління, цехів і ділянок, гарантійні й компенсаційні виплати, передбачені чинним законодавством, інші грошові й матеріальні виплати відпо-

відно до Положення про оплату праці, колективного договору і т.п.; відрахування на соціальні заходи, оплата службових відряджень персоналу цехів і ділянок, інші витрати на утримання апарата управління);

- амортизація основних засобів та інших необоротних матеріальних активів загальновиробничого (цехового, дільничного, лінійного) призначення;
- амортизація нематеріальних активів загальновиробничого призначення;
- витрати на утримання, експлуатацію, ремонт, страхування, операційну оренду основних засобів та інших необоротних матеріальних активів загальновиробничого призначення. До цієї статті належать витрати, пов'язані з утриманням і експлуатацією технологічного устаткування, транспортних засобів, цехових приміщень, будинків, споруд, включаючи витрати на дезінфекцію, дератизацію виробничих приміщень і т.п.

Витрати на утримання і експлуатацію машин і устаткування розподіляються між видами робіт (послуг) пропорційно величині цих витрат за годину роботи машин і устаткування і тривалості його роботи при виконанні відповідного виду робіт (послуг) або за методом, передбаченим обліковою політикою підприємства.

До пускових витрат відносяться витрати, пов'язані з освоєнням нових потужностей виробництва, що включаються в собівартість робіт протягом періоду, визначеного проектно-технічною документацією, а також витрати для виконання планових перевірок стану устаткування, виконання періодичних регламентних робіт, передбачених відповідною проектно-технічною документацією, і розподіляються на період часу між виконанням цих робіт. Ці витрати визначаються кошторисом, а їхнє погашення починається з місяця, що слідує за місяцем підписання акта про закінчення випробувань або спробної експлуатації об'єкта. Це:

- витрати на удосконалення технології та організації виробництва;
- витрати на дезінфекцію і дератизацію;
- витрати на пожежну й сторожеву охорону об'єктів виробничого призначення і утримання санітарних зон;
- витрати на охорону навколишнього середовища;

- витрати на обслуговування виробничого процесу;
- витрати по податках і цільових платежах загальновиробничого характеру.

Адміністративні витрати. До цієї статті відносяться загальногосподарські витрати, спрямовані на обслуговування і управління підприємством, що включають:

- витрати на утримання апарату управління підприємством і іншим загальногосподарським персоналом (оплата праці персоналу, гарантійні і компенсаційні виплати, передбачені чинним законодавством; інші грошові й матеріальні виплати відповідно до Положення про оплату праці, колективного договору; відрахування на соціальні заходи);
- витрати на службові відрядження;
- представницькі й організаційні витрати;
- витрати на утримання, експлуатацію, ремонт, страхування, операційну оренду основних засобів та інших необоротних матеріальних активів загальногосподарського використання (матеріали на утримання будинків, опалення, освітлення, вивезення сміття, профдезінфекція, охорона майна);
- витрати на професійні послуги (юридичні, експертні з оцінки майна, аудиторські та інші послуги);
- витрати на зв'язок (поштовий, телеграфний, телефонний, телексний, факс, інтернет і т.п.);
- амортизація основних засобів та інших необоротних матеріальних активів, нематеріальних активів загальногосподарського використання;
- витрати по податках і цільових платежах загальногосподарського характеру.

До цієї статті включають: податки, збори та інші передбачені законодавством обов'язкові платежі, крім тих, що входять у виробничі витрати, зокрема плата за землю, займану адміністративно-управлінськими приміщеннями; комунальний податок, розрахований відповідно до чисельності адміністративного персоналу; податок з власників транспортних засобів на автомобілі, використовувані апаратом управління підприємства; інші обов'язкові збори й платежі, передбачені чинним законодавством;

- витрати на розрахунково-касове обслуговування та інші послуги банку (крім витрат при прийомі платежів від населення і т.п.);
- витрати на врегулювання суперечок у судових органах;
- інші витрати загальногосподарського призначення. До цієї статті включають витрати на підготовку й перепідготовку кадрів; оренду електронно-обчислювальних машин; підписку періодичних професійних видань та інші, що не були включені у вищевказані статті.

Адміністративні витрати розподіляють пропорційно до суми заробітної плати робітників, зайнятих виконанням (наданням) відповідних робіт (послуг), або до витрат на утримання і експлуатацію машин і устаткування.

Витрати на збут. До цієї статті відносять наступні витрати:

- витрати на оплату праці й утримання персоналу, який забезпечує збут послуг;
- відрахування на соціальні заходи;
- витрати на дослідження ринку, рекламу, участь у виставках, ярмарках, вартість безоплатно переданих зразків і моделей, інформаційні послуги;
- витрати на виготовлення розрахункових книжок;
- амортизація і ремонт основних засобів, інших необоротних матеріальних активів;
- амортизація нематеріальних активів відділу збуту;
- відрахування житлово-комунальним організаціям за збір абонентської плати;
- обслуговування і перевірка технологічних приладів обліку, витрати на гарантійне обслуговування;
- інші витрати, пов'язані зі збутом послуг.

Інші операційні витрати. До цієї статті включають:

- витрати на дослідження і розробки;
- резерв сумнівних боргів у сумі безнадійної дебіторської заборгованості;
- утрати від операційних курсових різниць;
- утрати від знецінювання запасів, застосування яких втратило економічну доцільність;
- витрати на утримання сфери соціально-культурного призначення;
- інші витрати операційної діяльності.

Виручка від реалізації продукції (робіт, послуг) в економічному аспекті являє собою суму коштів, що надійшли на рахунок підприємства за відвантаженою продукцією, виконані роботи, реалізовані товари й надані послуги.

Виручка від реалізації продукції, що надходить на розрахунковий рахунок підприємства чи в його касу, включає кошти на відшкодування виробничої собівартості продукції, адміністративних витрат, витрат на збут та інших операційних витрат, а також прибуток та непрямі податки (ПДВ і акцизи та ін.).

З огляду на роль виручки від реалізації в системі економічних і фінансових показників роботи підприємства вона є об'єктом пильної уваги, планування і оперативного управління.

Планування виручки від реалізації продукції (виконання робіт, надання послуг) та іншої реалізації є важливим і непростим завданням, якщо врахувати наявність конкуренції і складність прогнозування ринкового попиту. Разом з тим, маючи обґрунтований план з реалізації, підприємство здобуває інструмент, що дає змогу володіти ситуацією з управління своїми фінансовими ресурсами. Зокрема, планування виручки від реалізації продукції дозволяє одержувати інформацію про фінансування відтворювального процесу, розрахунки по податки, внескам, обов'язкових платежах, розрахунки з постачальниками, працівниками і т.п.

Планування обсягу реалізації продукції здійснюється на підприємстві на підставі так званої *рівності товарного балансу*:

$$B = \sum n + \sum n_{pr} - \sum k,$$

де B – виручка від реалізації продукції;

$\sum n_{pr}$ – товарна продукція, призначена для випуску в планованому періоді в оптових цінах підприємства;

$\sum n$, $\sum k$ – відповідно перехідні залишки нереалізованої товарної продукції на початок і кінець планованого періоду.

На практиці використовують два методи розрахунку планової реалізації товарної продукції – *метод поассортиментного (прямого) розрахунку* і *метод укрупненого розрахунку*, виходячи з плану виробництва в цілому.

Перший метод є технічно простим, наочним і найбільш точним, однак дуже трудомістким. Сутність його полягає в тому, що по кожній асортиментній позиції на відповідний плановий період визначають:

- обсяг виробництва асортименту продукції в оптових цінах підприємства;
- очікувані вхідні залишки нереалізованої продукції, а також реалізованої, але не оплаченої на початок планованого періоду;
- очікувані залишки готової продукції на складі на кінець планованого періоду.

В умовах переходу до ринкових відносин в Україні використовують в основному вільні (договірні) ціни. По деяких позиціях товарів, робіт, послуг застосовують регульовані ціни.

Вільні, ринкові ціни є контрактними і закладаються контрагентами в договір.

Прибуток підприємства – це перевищення доходів від його діяльності над сумою витрат, він являє собою форму його власних накопичень.

Прибуток у класичному розумінні являє собою різницю між ціною й витратами на виробництво продукції. Згідно з П(С)БО 3 «Звіт про фінансові результати»: «Прибуток – сума, на яку доходи перевищують пов'язані з ними витрати».

Для зростання прибутку підприємство зобов'язане:

- нарощувати обсяги виробництва і реалізації товарів, робіт, послуг;
- розширювати, орієнтуючись на ринок, асортимент, підвищувати якість продукції;
- впроваджувати заходи щодо підвищення продуктивності праці;
- зменшувати витрати на виробництво (реалізацію) продукції;
- з максимальною віддачею використовувати фінансові ресурси;
- вести раціональну цінову політику;
- грамотно будувати договірні відносини з постачальниками й покупцями;
- вміти найдоцільніше вкладати одержаний прибуток задля досягнення найбільшого ефекту.

Прибуток, який визначається в бухгалтерському обліку підприємств, формується як фінансовий результат операційної діяльності (звичайно це основна частина

загального фінансового результату діяльності), інвестиційної діяльності, фінансової (у вузькому розумінні слова) діяльності.

Фінансові результати від операційної діяльності складаються у підприємства згідно з формулою

$$Под = Пвал - АВ - ЗВ + ОД - ОВ,$$

де *Под* – фінансові результати (прибуток) від операційної діяльності;

Пвал – валовий прибуток;

АВ – адміністративні витрати;

ЗВ – витрати на збут;

ОД – інші операційні доходи;

ОВ – інші операційні витрати.

Рентабельність – це якісний вартісний показник, що характеризує рівень віддачі витрат або міру використання наявних ресурсів у процесі виробництва й реалізації товарів, робіт і послуг.

У плануванні прибутку беруть участь (за умови організаційної відповідальності за цю справу фінансової служби) всі виробничі й функціональні підрозділи підприємства. Тільки в такому разі план може правильно віддзеркалювати внутрішньогосподарські резерви виробництва на базі раціонального використання матеріальних, трудових і фінансових ресурсів.

Прибуток підприємства як фінансовий результат від його звичайної діяльності планується на рік, квартал, місяць за елементами, які його формують за чинними стандартами бухгалтерського обліку й звітності.

У процесі розподілу чистого прибутку підприємства можуть формувати грошові фонди цільового призначення:

- фонд коштів, що спрямовуються на розвиток та вдосконалення виробництва;
- фонд коштів, що спрямовуються на соціальні потреби;
- фонд коштів для матеріального заохочення;
- резервний (страховий) капітал;
- фонд коштів, що спрямовуються на фінансові інвестиції;
- фонд коштів, що використовуються на інші цілі.

Контрольні запитання і завдання

1. Що являє собою виручка від реалізації продукції, як вона визначається?
2. Чим відрізняється виручка від реалізації у звітному періоді від вартості зробленої і відвантаженої продукції?
3. Як планується виручка від реалізації продукції, виконання робіт, надання послуг?
4. Як підприємство активно керує процесом реалізації продукції?
5. Що являє собою витратний механізм підприємства, в чому його особливості в умовах України?
6. Як і з якою метою класифікуються витрати по елементах і статтях витрат?
7. Як установлюються підприємством оптові, відпускні ціни?
8. Що таке прибуток підприємства як фінансовий результат діяльності, чим він відрізняється від податку як об'єкта оподаткування?
9. Які позареалізаційні витрати (збитки) впливають на фінансовий результат діяльності підприємства в сучасних умовах?
10. У чому принципова різниця між показниками рентабельності продукції і рентабельності вкладених фінансових ресурсів?
11. Які фактори визначають рівень рентабельності продукції і рівень рентабельності фінансових ресурсів?
12. У чому полягає суть планування прибутку на підприємстві?
13. Яка техніка визначення планового валового прибутку методом прямого розрахунку?
14. У чому полягає суть аналітичного методу планування валового прибутку від реалізації продукції?
15. Що таке базова рентабельність, як вона застосовується при плануванні прибутку?
16. Джерелом яких бюджетних податків та інших обов'язкових платежів є прибуток?
17. Як використовують прибуток, що залишається у підприємства після сплати податку на прибуток?
18. Як можна налагодити оперативний контроль за прибутковістю роботи підприємства?

Теми рефератів

Виручка від реалізації (продажу) – основне джерело доходів підприємства.

Класифікація витрати по елементах і статтях витрат.

Кошторис витрат на виробництво та реалізацію продукції.

Установлення підприємством оптових, відпускних цін.

Методи розрахунку планової реалізації товарної продукції.

Роль прибутку в економіці й фінансах підприємства.

Планування прибутку на підприємстві.

Використання прибутку, що залишається в розпорядженні підприємства.

Контроль фінансової служби підприємства за прибутковістю і рентабельністю.

Механізм утворення і використання чистого прибутку підприємства.

Список рекомендованої літератури

1. Закон України «Про оподаткування прибутку підприємств» від 22 травня 1997 р. (№ 283/97 – ВР).
2. Методичні рекомендації з формування собівартості продукції (робіт, послуг). Затверджено наказом № 47 Державного комітету промислової політики України від 2 лютого 2001 р.
3. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку № 2 «Баланс». Затверджено наказом № 87 Міністерства фінансів України від 31 березня 1999 р.
4. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку № 3 «Звіт про фінансові результати». Затверджено наказом № 87 Міністерства фінансів України від 31 березня 1999 р.
5. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку № 9 «Запаси». Затверджено наказом № 246 Міністерства фінансів України від 20 жовтня 1999 р.
6. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку № 16 «Витрати». Затверджено наказом № 318 Міністерства фінансів України від 31 грудня 1999 р.
7. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку № 17 «Податок на прибуток». Затверджено наказом № 353 Міністерства фінансів України від 28 грудня 2000 р.

4. Практичне заняття на тему «Обігові кошти. Фінансування та організація оборотних коштів» (6 годин)

План

1. Сутність і принципи організації оборотних коштів підприємства.
2. Класифікація оборотних коштів.
3. Нормування оборотних коштів у виробничих запасах.
4. Процес нормування оборотних коштів.
5. Нормування оборотних коштів у запасах незавершеного виробництва.
6. Нормування оборотних коштів у запасах готової продукції.

Методичні вказівки

Підприємства сфери матеріального виробництва і сфери послуг здатні підтримувати безперервність процесу виробництва й реалізації продукції тільки за умови, якщо в їх розпорядженні поряд з основними засобами є також оборотні засоби у вигляді запасів сировини, матеріалів, напівфабрикатів, палива, тари тощо. Подібно до основних засобів, вони також функціонують у сфері виробництва.

Для створення необхідного обсягу оборотних засобів і засобів обігу підприємство авансує (вкладає) фінансові ресурси. Той факт, що кошти, вкладені в оборотні виробничі засоби і в засоби обігу, по завершенні кожного кругообороту повністю відшкодовуються у грошовій формі, є підставою для об'єднання їх в єдине поняття оборотних коштів на відміну від коштів, які вкладаються в основні засоби, тобто таких коштів, які відшкодовуються у грошовій формі поступово, в міру зносу і виступають як основні засоби.

Оборотні кошти підприємств, що створені за рахунок усіх джерел фінансування, поділяються на *нормовані* й *ненормовані*. До нормованих оборотних коштів належать кошти, які формують:

- виробничі запаси (тобто запаси сировини, основних і допоміжних матеріалів, покупних комплектуючих виробів, палива, запасних частин для ремонту, тари);
- запаси малоцінних і швидкозношуваних предметів (крім тих, які, згідно зі стандартами бухгалтерського обліку, віднесені до інших необоротних матеріальних активів);

- запаси незавершеного виробництва;
- запаси готової продукції і товарів.

Мінімальні планові запаси нормованих цінностей і витрат (нормованих активів) визначаються у *процесі нормування*: з кожного елемента нормованих активів визначається окремий (індивідуальний) норматив, а сума індивідуальних нормативів утворює сукупний норматив, розмір якого вказує, яка сума власних оборотних коштів має бути в розпорядженні підприємства.

Норматив власних оборотних коштів є важливим і необхідним плановим параметром оперативного управління фінансовими ресурсами підприємства.

Нормування оборотних коштів – це економічно обґрунтований розрахунок мінімальної потреби у фінансових ресурсах, необхідних підприємству для створення мінімальних запасів товарно-матеріальних і цінностей, які забезпечують його планомірну й безперебойну роботу.

Нормативи власних оборотних коштів визначають як добуток одноденної потреби підприємства в матеріальних ресурсах на норму їх запасу в днях.

Перший співмножник у цьому добутку визначається на основі кошторису витрат на виробництво, в якому є дані про вартість сировини, матеріалів, палива та інших витрат, пов'язаних з випуском продукції. Одноденну потребу обчислюють виходячи з планових показників на рік або четвертий квартал, а для підприємств із сезонним характером виробництва за основу беруть квартал з найменшим обсягом виробництва.

Величина другого співмножника – норми запасу в днях – залежить від багатьох факторів. Саме визначення норм запасів товарно-матеріальних цінностей в днях і є основною й трудомісткою частиною роботи щодо нормування оборотних коштів підприємства.

Всі інші елементи виробничих запасів (покупні комплектуючі вироби, паливо), а також малоцінні й швидкозношувані предмети нормують аналогічно. Деякі особливості в нормуванні запасів запасних частин і тари роз'яснюються окремо.

Норматив власних оборотних коштів із сировини й матеріалів (H_c) визначають за формулою:

$$H_c = \text{Подн} \times H_d,$$

де Подн – одноденна потреба підприємства в сировині й матеріалах згідно з кошторисом витрат на виробництво;

H_d – норма запасу сировини й матеріалів у днях.

Норматив оборотних коштів у незавершеному виробництві має бути достатнім для створення таких перехідних залишків у цехах основного й допоміжного виробництва, за допомогою яких підприємство було б здатне забезпечити ритмічність процесу виробництва і рівномірне відвантаження готової продукції на склади. Норматив по підприємству в цілому являє собою суму нормативів, розрахованих окремо по цехах основного, допоміжного й підсобного виробництва. Норматив розраховують, виходячи з обсягу виробництва, тривалості виробничого циклу і собівартості продукції. Найскладніша частина визначення цього нормативу – розрахунок середньої вартості виробів у незавершеному виробництві. Річ у тому, що в різних виробництвах по-різному нарастають витрати на випуск продукції впродовж виробничого циклу. Так, у галузях хімічної, легкої, харчової промисловості уже з перших годин після запуску у виробництво підприємство робить значні витрати на сировину й матеріали, які становлять основну частину собівартості продукції. У галузях машинобудування й металообробки наростання витрат (матеріальних, трудових) є більш рівномірним. Тому при визначенні середньої собівартості залишків незавершеного виробництва треба враховувати характер наростання витрат на виготовлення продукції. Формула розрахунку нормативу оборотних коштів у незавершеному виробництві має такий вигляд:

$$H_n = P_d \times C \times K_{nv} \times D_{\text{ц}},$$

де P_d – середньодобовий випуск продукції в натуральному виразі;

C – планова виробнича собівартість одиниці продукції;

K_{nv} – коефіцієнт наростання витрат на виробництво продукції;

$D_{\text{ц}}$ – тривалість виробничого циклу.

У свою чергу, коефіцієнт наростання витрат ($K_{нв}$) визначається так:

$$K_{нв} = ПВ + (1 - ПВ)/2,$$

де $ПВ$ – питома вага початкових одноразових витрат на виробництво продукції.

Запаси *готової продукції* на складах підприємств мають створюватися в такій кількості, щоб була можливість забезпечити її своєчасне відвантаження і реалізацію споживачам партіями, комплектно і в повному асортименті. Для цього по кожному виду готової продукції визначають норми запасів у днях, виходячи з часу, потрібного на:

- комплектування і накопичення продукції до розміру партій, відповідно до замовлень або договорів, а також до обсягів транспортних норм;
- підготовку продукції до відвантаження (сортування, пакування тощо);
- транспортування продукції до залізничних станцій та інших пунктів відправки;
- підготовку платіжних документів і виставлення платіжних вимог-доручень платнику.

Якщо договором передбачається попередня оплата відвантаженої продукції, до нормативу в днях треба додавати нормативний термін поштопробігу розрахункових документів між пунктами розташування підприємств постачальника і споживача (якщо немає можливості застосувати електронні засоби зв'язку) і термін на переказ грошей банком споживача до банку постачальника (один день).

Після визначення нормативів у днях по кожному виду готової продукції розраховують середньозважений норматив у днях в цілому по підприємству.

Для визначення нормативу оборотних коштів у цілому по підприємству у вартісному вираженні норматив з готової продукції в днях множать на вартість одноденного випуску продукції підприємства за виробничою собівартістю.

Контрольні запитання і завдання

1. Що становить економічну суть оборотних коштів?
2. У чому полягає різниця між термінами «оборотні засоби», «засоби обігу» і терміном «оборотні кошти»?
3. Що таке норматив власних оборотних коштів?

4. У чому полягає основний принцип нормування оборотних коштів для створення запасів нормованих активів?
5. Як визначають складові норм запасу в днях з виробничих запасів?
6. Чим пояснюється широке застосування розрахунку середньозважених величин у нормуванні оборотних коштів?
7. Як обчислюють норматив власних оборотних коштів у запасах незавершеного виробництва, готової продукції?
8. Що таке приріст нормативу власних оборотних коштів, які фактори його зумовлюють?
9. Які основні джерела приросту власних оборотних коштів?
10. У чому полягає основний принцип нормування оборотних коштів для створення запасів нормованих активів?
11. Як визначають складові норм запасу в днях з виробничих запасів?
12. Чим пояснюється широке застосування розрахунку середньозважених величин у нормуванні оборотних коштів?
13. Як обчислюють норматив власних оборотних коштів у запасах незавершеного виробництва, готової продукції?
14. Що таке приріст нормативу власних оборотних коштів і які фактори його зумовлюють?
15. Які основні джерела приросту власних оборотних коштів?

Теми рефератів

Сутність і склад оборотних коштів підприємства.

Визначення потреби в оборотних засобах.

Оптимальна потреба підприємства у оборотних коштах.

Нормування оборотних коштів.

Джерела фінансування дефіциту оборотних коштів.

Сутність і склад оборотних коштів підприємства.

Визначення потреби в оборотних засобах.

Оптимальна потреба підприємства у оборотних коштах.

Нормування оборотних коштів.

Джерела фінансування дефіциту оборотних коштів.

Список рекомендованої літератури

1. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку № 2 «Баланс». Затверджено наказом № 87 Міністерства фінансів України від 31 березня 1999 р.
2. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку № 9 «Запаси». Затверджено наказом № 246 Міністерства фінансів України від 20 жовтня 1999 р.
3. Постанова 279 Кабінету Міністрів України «Про нормування запасів товарно-матеріальних цінностей державних підприємств і організацій та джерела її покриття» від 19 квітня 1993 р.

5. Практичне заняття на тему «Оподаткування підприємства»

(4 години)

План

1. Оподаткування підприємств.
2. Платежі з прибутку підприємства до державного бюджету.

Методичні вказівки

З прибутку підприємства сплачують до державного бюджету насамперед *податок на прибуток*. Згідно із Законом України «Про оподаткування прибутку підприємств», розмір податку на прибуток залежить від розміру прибутку як об'єкта оподаткування, який визначається шляхом зменшення суми скоригованого валового доходу звітного періоду на суму валових витрат і суму амортизаційних відрахувань від вартості основних засобів і нематеріальних активів, що беруть участь у виробництві продукції, наданні послуг, виконанні робіт.

Законом установлена основна ставка оподаткування для підприємств – суб'єктів підприємницької діяльності всіх форм власності.

Податок на додану вартість (ПДВ) – це частина новоствореної вартості, яка сплачується до державного бюджету на кожному етапі виробництва і реалізації

товарів (за винятком їх внутрішньогосподарського переміщення), виконання робіт, надання послуг.

Головна особливість цього податку полягає в тому, що його платниками фактично є кінцеві споживачі товарів і послуг, причому як споживачі товарів і послуг виробничо-технічного призначення, так і споживачі товарів і послуг особистого призначення. За допомогою цього податку між кінцевими споживачами рівномірно розподіляється та частина створеного в суспільстві продукту, яка має централізуватися і задовольняти загальнодержавні потреби.

Законом України «Про податок на додану вартість» встановлена єдина ставка ПДВ для операцій з продажу товарів (робіт, послуг) на внутрішньому ринку і для імпорتنих товарів (робіт, послуг) – 20 відсотків від договірної або регульованої ціни (тарифу) без урахування ПДВ.

База оподаткування імпорتنих товарів включає митну вартість, суму ввізного мита, митні збори й акцизний збір (якщо товар обкладається цим збором).

Податкове зобов'язання – загальна сума податку на додану вартість, нарахована підприємством у звітному податковому періоді у зв'язку з продажем товарів, робіт, послуг.

На окремі високорентабельні товари, а також на деякі товари, за якими за даних умов відсутня конкуренція у сфері виробництва і продажу (монопольні товари), держава встановлює спеціальний непрямий податок – **акцизний збір**.

Акцизний збір включають в ціну товару, але виключають з валового доходу підприємства.

Товари, які, згідно з чинним законодавством, обкладаються акцизним збором, називаються **підакцизними**. Всю суму акцизного збору перераховують до державного бюджету.

Акцизний збір стягують:

- при реалізації підакцизних товарів на внутрішньому ринку;
- при реалізації підакцизних товарів на експорт на бартерних умовах або на умовах оплати їх вартості за національну валюту України;

- за підакцизні товари, які ввозяться з-поза меж митних кордонів України, незалежно від валюти розрахунків й способу розрахунків.

Перелік товарів, на які встановлюється акцизний збір, його ставки затверджуються Верховною Радою України, а в окремих випадках – Урядом України.

Контрольні запитання і завдання

1. Які основні риси ПДВ як джерела формування бюджету держави?
2. Як практично реалізується основний принцип ПДВ, а саме – платником податку є кінцевий споживач?
3. За якими напрямками сплачують ПДВ підприємства сфери матеріального виробництва, інші суб'єкти підприємницької діяльності?
4. Які особливості ПДВ у експортно-імпортних операціях?
5. Чим зумовлена необхідність застосування «нульової ставки» ПДВ?
6. Що таке акцизний збір і яке його основне призначення?
7. Як законодавчо регулюється стягнення акцизного збору при імпорті продукції?
8. Які особливості стягнення акцизного збору при реалізації алкогольних напоїв і тютюнових виробів?

Теми рефератів

Оподаткування підприємств України.

Податок на прибуток.

ПДВ.

Акцизний збір.

Прямі податки на робітників та власників підприємств.

Місцеві податки та збори.

Список рекомендованої літератури

1. Закон України «Про систему оподаткування» від 18.02.1997 р. (№ 77/97 – ВР).
2. Закон України «Про внесення змін до Декрету КМУ «Про акцизний збір»» від 22.03.2001 р. (№ 2324-111).
3. Закон України «Про податок на додану вартість» від 03.04.97 р. (№ 168/97 – ВР).

4. Закон України «Про податок з власників транспортних засобів та інших самоходних машин і механізмів» від 11.12.1991 р.(№ 1963-XII).
5. Закон України «Про плату за землю» від 03.07.1992 р.(№ 2535-XII).
6. Декрет Кабінету міністрів України від 20.05.1993 р. № 56-93 «Про місцеві податки і збори».
7. Указ Президента України «Про спрощену систему оподаткування, обліку та звітності суб'єктів малого підприємництва» від 03.07.1998 р.(№ 727/98).
8. Закон України «Про порядок погашення зобов'язань платників податків перед бюджетом та державними цільовими фондами» від 21.12.2001 р. (№ 2240-111).
9. Закон України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності та витратами, зумовленими народженням та похованням» від 18.01.2001 р.(№ 2240-111).
10. Закон України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, які спричинили втрату працездатності» від 23.09.1999 р. (№ 1105-XIV).
11. Закон України «Про обов'язкове державне пенсійне страхування» від 26.06.1997 р. (№ 400/97 – ВР).

6. Практичне заняття на тему «Фінансове забезпечення відтворення основних фондів» (4 години)

План

1. Основні фонди підприємства (ОПФ).
2. Характеристика, класифікація ОПФ.
3. Вартісна оцінка ОПФ.
4. Знос, амортизація ОПФ.
5. Порядок розрахунку амортизації.
6. Методи нарахування амортизації в системі бухгалтерського обліку.

Методичні вказівки

Виробничі основні засоби – це будівлі, споруди, передавальні пристрої,

машини та устаткування (робочі, силові), обчислювальна техніка, вимірювальні прилади, транспортні засоби, інструмент та інші засоби, які відповідають вищевказаному визначенню основних засобів і функціонують безпосередньо у сфері виробництва товарів і послуг.

До **невиробничих основних засобів** належать ті засоби, які не пов'язані безпосередньо з виробничим процесом і функціонують для задоволення соціально-культурних і побутових потреб учасників виробництва.

Належність тих чи інших цінностей до основних засобів регулюється законодавством. Згідно з П(С)БО 7 «Основні засоби» до складу основних засобів не включаються будь-які предмети незалежно від їх вартості, термін служби яких менше одного року (або операційного циклу, якщо він довший за рік). Такі предмети входять до складу оборотних активів: предмети, термін служби яких хоч і перевищує один рік, але вартість яких є нижчою, ніж встановлена мінімальна межа вартості предметів, які вважаються основними засобами (визначає цю межу підприємство самостійно), у бухгалтерському обліку занесені до рахунку «Малоцінні необоротні матеріальні активи». Разом з іншими необоротними матеріальними активами вони включаються до балансової статті «Основні засоби».

У бухгалтерському обліку основні засоби класифікують за такими дев'ятьма групами:

- земельні ділянки;
- капітальні витрати на поліпшення земель;
- будівлі, споруди й передавальні пристрої;
- машини та устаткування;
- транспортні засоби;
- інструменти, прилади, інвентар (меблі);
- робоча і виробнича худоба;
- багаторічні насадження;
- інші основні засоби.

Інший порядок класифікації основних засобів прийнятий у податковому обліку. Він ґрунтується на поділі всіх ОПФ на такі чотири групи:

група 1 – будівлі, споруди, передавальні пристрої;

група 2 – автомобільний транспорт, меблі, офісне обладнання, електронно-обчислювальні машини та інше обладнання для автоматизованої обробки інформації, побутові прилади й інструменти, телефони, мікрофони, рації та ін.;

група 3 – робочі машини, устаткування і решта основних засобів, які не входять до перших двох груп;

група 4 – електронно-обчислювальні машини, інше обладнання для автоматизованої обробки інформації та ін.

Первісна вартість основних засобів – це сукупність витрат, пов’язаних з придбанням або спорудженням об’єктів основних засобів (купівельна ціна машин, устаткування, вартість їх монтажу, кошторисна вартість об’єктів будівництва тощо). Таким чином, первісна вартість основних засобів визначає їхню вартість у період придбання або створення.

Переоцінена вартість основних засобів – це вартість об’єктів після їх переоцінки з метою визначення такої їхньої вартості, яка відображує витрати, що мають бути зроблені для відтворення об’єктів на даний момент, за даних умов. Введення в господарську практику поняття переоціненої вартості спричиняється факторами морального зносу машин, устаткування, приладів, здешевленням або, навпаки, подорожчанням витрат на виробництво засобів виробництва, інфляційним зростанням цін на об’єкти основних засобів.

В інфляційній економіці переоцінена вартість основних засобів, звичайно, вища від первісної. Для її визначення підприємства всіх форм власності мають право здійснювати переоцінки об’єктів основних засобів, але порядок здійснення цих переоцінок, згідно із затвердженими стандартами бухгалтерського обліку та з податковим законодавством, різний (про це більш докладно – у подальшому викладенні).

Залишкова вартість основних засобів – це їхня первісна (або переоцінена) вартість, зменшена на ту частину, яка вже перенесена на готовий продукт. Таким

чином, залишкова вартість менша за первісну (переоцінену) на величину зносу. Залишкова вартість є **балансовою вартістю основних засобів**.

У бухгалтерському обліку визначають та облічують залишкову вартість кожного об'єкта як різницю між його первісною (або переоціненою) вартістю і сумою зносу, нарахованого за весь період експлуатації. У податковому законодавстві встановлений інший порядок: залишкова вартість основних засобів, які класифіковані у 2, 3, 4 групах, визначається за вартістю груп у цілому (тобто як первісна або переоцінена вартість групи в цілому мінус сума зносу).

Балансова (залишкова) вартість основних засобів 1 групи визначається як сума залишкової вартості кожного інвентарного об'єкта (будинку, споруди тощо). Для правильного нарахування податкової амортизації підприємства мають насамперед дотримуватися встановленого податковим законодавством порядку визначення балансової вартості групи основних засобів (а для першої групи кожного інвентарного об'єкта) на початок звітного періоду (кварталу). Вона визначається за такою формулою:

$$B_{зв} = B_n + П_n - B_n - A_n,$$

де $B_{зв}$ – балансова вартість групи на початок звітного періоду;

B_n – балансова вартість групи на початок періоду, що передував звітному;

$П_n$ – сума витрат на придбання основних засобів, здійснення капітального ремонту, реконструкцій, модернізацій та інших поліпшень основних засобів протягом періоду, що передував звітному;

B_n – сума виведених з експлуатації основних засобів протягом періоду, що передував звітному;

A_n – сума амортизаційних відрахувань за період, що передував звітному.

При цьому і в податковому обліку основних засобів вартість об'єктів і груп визначається з урахуванням витрат на поліпшення основних засобів (всі види ремонтів, реконструкція, модернізація, не віднесені до складу валових витрат). Згідно зі стандартами бухгалтерського обліку первісна (переоцінена) вартість основних засобів збільшується тільки на такі витрати (модернізація, модифікація, добудова, довлаштування, реконструкція та ін.), що якісно змінюють об'єкт і приводять до

збільшення економічних вигод у майбутньому, тоді як витрати на всі види ремонтів, що здійснюються для підтримки об'єктів у робочому стані, не збільшують їхньої балансової вартості й відносяться на собівартість продукції.

Для правильного формування фонду коштів, які спрямовуються підприємствами на формування основних засобів, а також з метою впровадження ефективної амортизаційної політики, важливо мати реальну оцінку об'єктів основних засобів (за термінологією чинних стандартів бухгалтерського обліку – їхню справедливу вартість).

Стандарти бухгалтерського обліку і звітності дають право (але не зобов'язують!) підприємства здійснювати переоцінки об'єктів основних засобів на будь-яку дату. Таке право виникає у підприємства, якщо залишкова вартість об'єктів відрізняється (більш ніж на 10%) від справедливої вартості. У разі переоцінки об'єкта на ту ж дату здійснюється переоцінка усіх об'єктів групи основних засобів, до якої належить даний об'єкт. Переоцінюють об'єкт основних засобів і сума зносу, нарахованого з початку його експлуатації, на величину індексу переоцінки.

Процес зносу й поступового перенесення вартості основних засобів на виготовлений за їхньою участю продукт називається **амортизацією**.

Водночас амортизація є елементом системи оподаткування прибутку підприємств. У Законі України «Про оподаткування прибутку підприємств» записано: «Під терміном амортизація основних фондів і нематеріальних активів слід розуміти поступове віднесення витрат на їх придбання, виготовлення або поліпшення на зменшення скоригованого прибутку платника податку у межах норм амортизаційних відрахувань».

Амортизаційні кошти надходять підприємству в складі виручки від реалізації готової продукції (робіт, послуг) і накопичуються для подальшого використання як джерела відтворення вартості основних засобів. Вони являють собою кошти для простого відтворення основних засобів.

Нарахування амортизації основних засобів у системі бухгалтерського обліку побудоване на інших принципах, основні з них такі:

- всі основні засоби, крім землі, є об'єктом амортизації;

- наявність декількох (шести) методів нарахування амортизації і права будь-якого підприємства у межах обраної облікової політики застосовувати той чи інший метод за своїм вибором;
- право підприємства застосовувати різні методи нарахування амортизації до різних об'єктів;
- норми амортизаційних відрахувань диференціюються, як правило, залежно від терміну корисного використання (експлуатації) об'єктів, причому ці терміни визначаються підприємством самостійно (допускається нарахування амортизації також залежно від фактичного обсягу продукції, робіт, послуг, якого підприємство досягає, використовуючи об'єкт основних засобів);
- базою для амортизаційних відрахувань є первісна або переоцінена вартість основних фондів, зменшена на ліквідаційну вартість об'єкта. Така вартість має назву «вартість, що амортизується», або «амортизована вартість»;
- щомісячне нарахування амортизації.

Перший метод нарахування амортизації основних засобів має назву **прямо-лінійного** (або **метод прямолінійного списання**). Річна сума амортизації ($CA_{річ}$) визначається за формулою

$$CA_{річ} = \frac{ПВ - ЛВ}{t}.$$

Другий метод нарахування амортизації основних засобів називається **методом зменшення залишкової вартості**. Він доцільний у тому разі, коли новий об'єкт основних засобів дає найбільшу віддачу в перші один-два роки експлуатації. Річна норма амортизації у відсотках ($NA_{річ}$) при цьому методі обчислюється за формулою

$$NA_{річ} = (1 - \sqrt[t]{ЛВ : ПВ})100,$$

де t – термін служби об'єкта в роках;

$ЛВ$ – ліквідаційна вартість об'єкта;

$ПВ$ – первісна вартість об'єкта.

Третій метод нарахування амортизації основних засобів має назву **методу прискореного зменшення залишкової вартості**. Це комбінований метод (у ньому

втілені елементи 1-го і 2-го методів). Річна норма амортизації у відсотках ($NA_{річ}$) при цьому методі обчислюється за формулою

$$NA_{річ} = \frac{100}{t} \times 2,$$

де t – термін експлуатації об'єкта в роках.

Четвертий метод – **кумулятивний**. За даного методу нарахування амортизації річна сума амортизаційних відрахувань ($CA_{річ}$) визначається як добуток вартості, що амортизується (AB), і кумулятивного коефіцієнта (K_k), який обчислюється діленням кількості років, що залишаються до кінця терміну експлуатації об'єкта, на суму кількості років його експлуатації. Формула для розрахунку річної суми амортизаційних відрахувань має вигляд

$$CA_{річ} = AB \times K_k = AB \times \frac{t_n}{1 + 2 + 3 + \dots + t},$$

де t_n – кількість років до кінця експлуатації об'єкта,

t – термін служби об'єкта в роках.

П'ятий метод нарахування амортизації – **виробничий метод**. За цим методом річні суми амортизації не розраховуються (розраховуються місячні суми). Метод базується на врахуванні виробітку продукції (деталей, кілометрів пробігу та ін.) за весь термін експлуатації об'єкта і за кожний місяць, тобто амортизація об'єкта основних засобів здійснюється пропорційно до його виробничого завантаження. Формула місячної суми амортизаційних відрахувань ($CA_{міс}$) має такий вигляд:

$$CA_{міс} = V_{міс} \times \frac{AB}{V_{заг}},$$

де AB – вартість об'єкта, що амортизується;

$V_{заг}$, $V_{міс}$ – відповідно загальний (за весь термін експлуатації) і місячний обсяги продукції, робіт, які очікується одержати з використанням даного об'єкта.

Контрольні запитання і завдання

1. З чого складаються джерела фонду основних коштів підприємства?
2. Що таке власні основні кошти і позикові основні кошти?
3. Що таке первісна, переоцінена й залишкова вартість основних засобів?
4. Який порядок індексації вартості основних засобів в Україні і в чому полягає різниця між «бухгалтерським» і «податковим» методами?
5. У чому полягає смисл розподілу основних засобів на першу, другу, третю, четверту групи в системі податкового обліку?
6. Як класифікують групи основних засобів у системі бухгалтерського обліку?
7. Які джерела фінансування капітальних вкладень використовують підприємства різних форм власності?
8. У чому особливість фінансування витрат на реконструкцію і модернізацію основних засобів?
9. За рахунок яких джерел здійснюється фінансування поточного, середнього і капітального ремонтів основних засобів у системі бухгалтерського обліку та згідно з податковим законодавством?
10. Які особливості нарахування амортизаційних відрахувань за 4 групами основних засобів?
11. Як класифікують групи основних засобів у системі бухгалтерського обліку?
12. Дати характеристику першого «бухгалтерського» методу амортизації основних засобів.
13. Дати характеристику другого «бухгалтерського» методу амортизації основних засобів.
14. Дати характеристику третього «бухгалтерського» методу амортизації основних засобів.
15. Дати характеристику четвертого «бухгалтерського» методу амортизації основних засобів.
16. Дати характеристику п'ятого «бухгалтерського» методу амортизації основних засобів.

Теми рефератів

Структура і класифікація основних фондів підприємства.
Сутність фінансів відтворення основних фондів підприємства.
Джерела фінансування простого відтворення основних фондів.
Інвестування розширеного відтворення основних фондів.
Фінансування капітальних вкладень при різних способах їхнього освоєння.
Знос основних фондів.
Амортизація.
Методи розрахунку амортизаційних відрахувань.
Порядок розрахунку амортизації.
Методи нарахування амортизації в системі бухгалтерського обліку.

Список рекомендованої літератури

1. Закон України «Про оподаткування прибутку підприємств» (№ 283/97 – ВР) від 22.05.1997 р.
2. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку № 7 «Основні засоби». Затверджені наказом № 92 Міністерства фінансів України від 27.04.2000 р.
3. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку № 8 «Нематеріальні активи». Затверджені наказом № 242 Міністерства фінансів України від 18.10.1999 р.
4. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку № 19 «Об'єднання підприємств» Затверджені наказом № 163 Міністерства фінансів України від 07.07.1999 р.
5. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку № 12 «Фінансові інвестиції»: Затверджені наказом № 91 Міністерства фінансів України від 26.04.2000 р.

7. Практичне заняття на тему «Кредитування підприємств» (2 години)

План

1. Необхідність участі банківських кредитів у складі фінансових ресурсів підприємства.
2. Партнерські відносини підприємства з комерційними банками.
3. Порядок оформлення і одержання підприємством кредиту в банку.

Методичні вказівки

За питомою вагою перше місце серед позикових ресурсів у більшості підприємств посідає **банківський кредит**.

Існують дві форми позабанківського кредиту.

Товарний кредит виникає в розрахунках за матеріальні цінності, виконані роботи, надані послуги. Вони передаються у власність підприємства-боржника на умовах угоди, що передбачає відстрочення кінцевого розрахунку на певний строк і під процент. Товарний кредит передбачає передачу права на товари (результати робіт, послуг) покупцеві в момент підписання договору або в момент фактичного отримання товарів (робіт, послуг), незалежно від часу погашення заборгованості. У відношеннях товарного кредиту кожний суб'єкт підприємницької діяльності має право виступати або як кредитор, або як одержувач кредитів. Поширеною формою одержання товарного кредиту є видача підприємством векселів своїм постачальникам.

Кредит під цінні папери, що засвідчують відносини позики, – це кошти, які залучаються підприємством-боржником від інших юридичних або фізичних осіб шляхом випуску (емісії) і продажу облігацій згідно з чинним законодавством.

Вищезгаданим Законом України до господарської термінології введено також поняття «фінансовий кредит». Під **фінансовим кредитом** розуміють надання коштів банком-резидентом, іноземним банком (банківською установою), небанківською фінансовою установою в позику на певний термін для цільового використання та під відсотки. Правила надання фінансових кредитів встановлюються Національним банком України (стосовно кредитів, що надаються комерційними банками, тобто банківських кредитів), а також Кабінетом Міністрів України (стосовно небанківських фінансових організацій) відповідно до законодавства.

Національний банк є центральним державним банком України, її емісійним центром. Саме він проводить державну політику в сфері грошового обігу та кредиту, координує роботу комерційних банків, здійснює контроль за їх діяльністю. Безпосередньо підприємства він не обслуговує, виступаючи в ролі «банку банків».

Усі підприємства мають рахунки і партнерські відносини з **комерційними банками**. Основна функція комерційних банків – здійснення на договірних засадах кредитного, розрахункового й касового обслуговування підприємств та організацій.

Основним документом, який регулює кредитні відносини між підприємством і банком, є **кредитний договір**. Підприємство і банк самостійно виробляють форми своїх договірних відносин, тому кредитні договори можуть складатися або один раз на рік, або на кожний випадок одержання кредиту підприємством, а кредити можуть надаватися одноразово або відповідно до відкритої кредитної лінії. Форма кредитного договору вільна.

Кредитний договір визначає права й зобов'язання позичальника і банку, за допомогою яких реалізуються основні принципи банківського кредитування: строковість, поворотність, платність, забезпеченість кредитів товарно-матеріальними цінностями або відповідними витратами виробництва, цільовий характер позичок.

Короткотермінові кредити видаються банками строком до 12 місяців в основному на збільшення фонду оборотних коштів. В окремих випадках короткотермінові кредити можуть спрямовуватися в основні засоби.

Середньотермінові кредити видаються банками строком на 1-3 роки, **довготермінові кредити** – на строк від 3-х років і більше. Середньотермінові й довготермінові кредити видаються тільки на збільшення основних фондів підприємства, тобто в основні засоби й капітальні вкладення.

Цільовий характер кредитування знаходить відображення в об'єктах кредитування. Під **об'єктом кредитування** слід розуміти конкретні елементи оборотних засобів, засобів обігу, основних засобів, частина вартості яких формується за рахунок банківського кредиту. При визначенні об'єктів кредитування підприємство має враховувати, що правила кредитування містять пряму заборону банкам покривати кредитом збитки від господарської діяльності; не може бути об'єктами кредитування також формування і збільшення статутного капіталу, придбання цінних паперів інших юридичних осіб.

Відсоткові ставки за кредитами встановлюються комерційними банками на договірних засадах з підприємствами-позичальниками. Їх рівень залежить від

загальної економічної кон'юнктури і факторів, які формують попит та пропозицію на ринку позикових коштів, а також регулюючих дій держави на цьому ринку. В Україні на рівень відсотків за кредити комерційних банків значно впливають відсоткові ставки за кредитні ресурси, які встановлює Національний банк при наданні кредитів комерційним банкам (ставки рефінансування або облікові ставки НБУ).

Комерційні банки застосовують різні відсоткові ставки залежно від виду та об'єкта кредиту, терміну кредитування, фінансового стану позичальника, рівня кредитного ризику, наявності або відсутності гарантій щодо своєчасного повернення боргу.

Контрольні запитання і завдання

1. Чим зумовлена об'єктивна необхідність участі банківського кредиту у складі фінансових ресурсів підприємств різних галузей підприємництва?
2. На яких принципах ґрунтується кредитування?
3. За рахунок яких коштів формують свої позичкові ресурси комерційні банки?
4. Як оформляється підприємством кредит у банку?
5. Як розраховують розмір короткострокового кредиту?
6. Наведіть механізм повернення кредиту.
7. Що таке об'єкт кредиту?
8. Як перевіряється банком кредитоспроможність позичальника?
9. Назвіть фактори, що впливають на платність кредиту.
10. У чому сутність забезпеченості кредиту?
11. Який існує порядок фінансування витрат підприємства на сплату процентів за кредит і як вони впливають на оподаткування прибутку?

Теми рефератів

Роль кредитів у фінансовій діяльності підприємства.

Основні принципи кредитування.

Оформлення підприємством кредиту у банку.

Перевірка банком кредитоспроможності позичальника.

Список рекомендованої літератури

1. Закон України «Про банки та банківську діяльність» від 07.12.2000 р. (№ 2121-111).
2. Закон України «Про лізинг» від 16.12.1997 р. (№ 723/97 – ВР).
3. Закон України «Про оподаткування прибутку підприємств» від 22.05.1997 р. (№ 283/97 – ВР).
4. Закон України «Про обіг векселя в Україні» від 5 квітня 2001 р. (№ 2374-111).

8. Практичне заняття на тему «Фінансове планування на підприємстві» (2 години)

План

1. Роль фінансового планування на підприємстві.
2. Об'єкти і завдання фінансового планування.
3. Фінансовий план як розділ Бізнес-плану.
4. Важливий інструмент оперативного планування господарської діяльності підприємства.
5. Графік досягнення беззбитковості виробництва.

Методичні вказівки

Фінансове планування на рівні господарюючих суб'єктів – це процес планування надходжень і використання фінансових ресурсів, встановлення оптимальних співвідношень у розподілі доходів підприємств.

Без фінансового планування не може бути досягнутий той рівень управління виробничо-господарською діяльністю підприємства, який забезпечує йому успіх на ринку, постійне вдосконалення матеріальної бази, соціальний розвиток колективу. Жоден з інших видів планування не може мати для підприємства такого узагальнюючого, глобального значення, бо саме фінанси охоплюють усі без винятку сторони й ділянки його функціонування.

Фінансове планування пов'язане з плануванням виробничої діяльності підприємства. Показники всіх планових фінансових інструментів базуються на планах

з обсягу виробництва, асортименту товарів і послуг, собівартості продукції, вони повинні створювати необхідні фінансові умови для успішного виконання цих планів. У цьому – основне призначення фінансового планування.

Фінансове планування сприяє виявленню внутрішніх резервів для потреб підприємства. Це забезпечується тим, що, по-перше, воно виходить з необхідності ефективного використання виробничих потужностей, нової техніки, передової технології виробництва, поліпшення якості продукції; по-друге, виконання планів з прибутку та обсягу інших фінансових ресурсів (наприклад амортизації на повне відтворення основних засобів) потребує дотримання планових норм витрат праці і матеріальних ресурсів; по-третє, обсяг фінансових ресурсів, який визначається при плануванні, не дає змоги підприємству або утруднює створювати надмірні запаси матеріальних ресурсів, робити позапланові капітальні вкладення.

У процесі фінансового планування забезпечується необхідний попередній контроль за створенням і раціональним використанням фінансових ресурсів.

Об'єктами планування є доходи підприємства, прибуток, розрахунки з державним бюджетом і державними позабюджетними фондами, обсяг капітало-вкладень та інших форм інвестування фінансових ресурсів, обсяг довготермінових кредитів банків на інвестиційні заходи, потреба підприємства у власних оборотних коштах і джерела її покриття.

Головним інструментом фінансового планування в сучасних умовах є **фінансовий план підприємства**, зокрема у формі балансу доходів і видатків. Значне поширення у практиці мають також такі інструменти фінансового планування, як платіжний календар, бізнес-план.

Розробка фінансового плану – це заключний етап фінансового планування. Для його складання потрібно мати всі плани виробничо-господарської діяльності підприємства, а також зробити всі фінансові розрахунки:

- план з прибутку і його використання;
- план надходження і використання амортизаційних відрахувань;
- розрахунок планового приросту нормативу власних оборотних коштів і джерел його покриття;

- розрахунок обсягу і джерел капіталовкладень;
- розрахунок надходження ПДВ і його сплати до бюджету та ін.

Крім того, необхідно зробити розрахунки планових обсягів валових доходів і валових витрат для визначення суми прибутку, яка має бути сплачена до бюджету у вигляді податку на прибуток. Проте як джерело всіх витрат, які плануються у фінансовому плані, може виступати лише бухгалтерський прибуток, саме він є основним об'єктом фінансового планування.

Обов'язкова форма фінансового плану пристосована для відображення обсягів і спрямування тільки окремих фінансових ресурсів і грошових потоків у планованому році з метою забезпечення потреб функціонування підприємств, у першу чергу виконання його зобов'язань щодо сплати податків та обов'язкових платежів.

Фінансове планування не можна розуміти тільки як процес створення планових інструментів, які відображають джерела і напрями використання фінансових ресурсів за конкретні календарні періоди, якими є баланс доходів і видатків, платіжний календар. Воно включає також розрахунки щодо інвестиційних проектів, реалізація яких приносить прибуток підприємству-інвестору. Програма, яка описує економіко-організаційну сторону такого проекту, називається **бізнес-планом**.

Щоб підвищувати рентабельність своєї роботи, підприємство повинне постійно розробляти проекти, які передбачають вкладення фінансових ресурсів у створення нових технологій, організацію нових виробництв, реконструкцію виробничих площ та устаткування під випуск конкурентоспроможних товарів на внутрішньому і зовнішньому ринках, будівництво філій і цехів, наближення до джерел сировини і ринків збуту, в інші проекти, в тому числі інвестування фінансових ресурсів у цінні папери сторонніх емітентів. Кожний з таких проектів має бути глибоко обґрунтований у *бізнес-плані*.

Однією з найважливіших характеристик взаємозв'язку затрат, обсягу виробництва і прибутку є **аналіз беззбитковості**. Такий аналіз можливий при системі обліку змінних затрат, основою якої є поділ затрат на постійні й змінні, а також при використанні показника маржинального доходу.

Точка беззбитковості – це такий обсяг реалізації, коли доходи підприємства дорівнюють його витратам, а підприємство не має ні прибутку, ні збитків.

Аналіз беззбитковості використовують при:

- 1) започаткуванні нового виду діяльності, наприклад, організації нового виробництва;
- 2) розвитку і розширенні виробництва, що вже існує;
- 3) виготовленні нового виду продукції, наданні нового виду послуг.

Цілями, для яких використовують аналіз беззбитковості, є:

- 1) оцінка початкового періоду функціонування нового підприємства;
- 2) оцінка прибутковості нового виду послуг або нового виду продукції;
- 3) оцінка прибутковості інвестицій при нарощуванні основного капіталу.

Точка беззбитковості може бути визначена трьома методами:

- 1) методом рівняння;
- 2) методом маржинального доходу;
- 3) графічним методом.

Метод рівняння

Згідно з цим методом для визначення точки беззбитковості використовують загальну формулу розрахунку доходу від реалізації:

Дохід = змінні затрати + постійні затрати + прибуток,

або

Ціна = змінні затрати + постійні затрати + прибуток на
виробу на одиницю виробу на одиницю виробу одиницю виробу

Звідси, згідно з наведеним правилом, **формула розрахунку точки беззбитковості** матиме вигляд:

$$\text{Точка беззбитковості} = \frac{\text{постійні затрати}}{\text{ціна одиниці вибору} - \text{змінні витрати на одиницю вибору}}$$

Графічний метод (рис. 1)

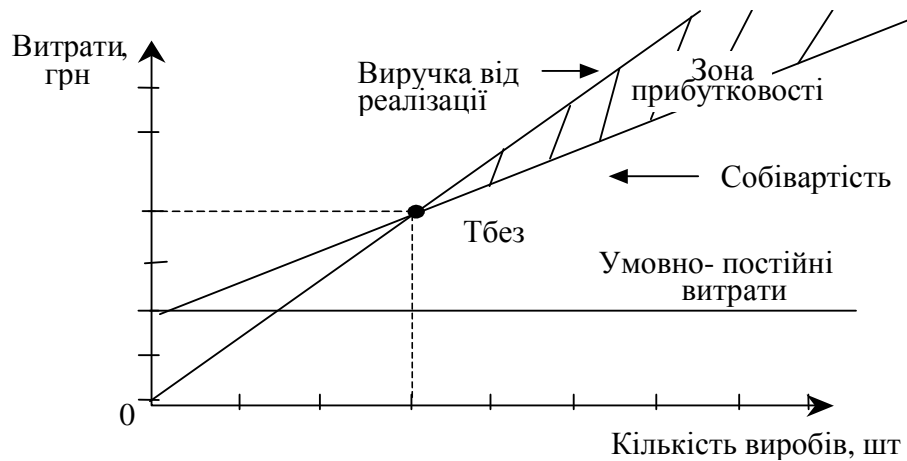

Рис. 1 – Графік беззбитковості

Обсяг продажу, що перевищує точку беззбитковості, забезпечує прибуток. Якщо обсяг продажів нижче від точки беззбитковості, підприємство зазнає збитків.

Точка беззбитковості, отже, вказує на те, при якому обсязі виробництва дохід від реалізації покриє сумарні (валові) витрати підприємства. Точка беззбитковості залежить від трьох факторів:

- 1) ціни продажу виробленого товару;
- 2) змінних витрат виробництва, реалізації, управління;
- 3) постійних витрат виробництва, реалізації, управління.

Контрольні запитання і завдання

1. Назвіть призначення фінансового планування на підприємстві.
2. Що являє собою баланс доходів і витрат підприємства?
3. Наведіть структуру розділів фінансового плану.
4. Які методи використовуються при розробці фінансового плану?
5. Яку мету переслідує оперативне фінансове планування на підприємстві?
6. Назвіть призначення платіжного календаря і приведіть його структуру.
7. Назвіть призначення платіжного календаря і приведіть його структуру.
8. У чому сутність бізнес-планування?
9. Графік досягнення беззбитковості виробництва.

Теми рефератів

Роль фінансового планування на підприємстві.
Баланс доходів і витрат підприємства.
Методи, що використовуються при розробці фінансового плану.
Призначення і структура платіжного календаря.
Роль фінансового планування на підприємстві.
Баланс доходів і витрат підприємства.
Методи, що використовуються при розробці фінансового плану.
Призначення і структура платіжного календаря.
Графік досягнення беззбитковості виробництва.

Список рекомендованої літератури

1. Закон України «Про господарські товариства» від 19 вересня 1991 р. (№ 1576-XII) (зі змінами і доповненнями).
2. Положення про порядок складання річного фінансового плану державним підприємством. Затверджено наказом № 277 Міністерства економіки України від 25.12.2000 р.

9. Практичне заняття на тему «Оцінка фінансового стану підприємства» (4 години)

План

1. Завдання аналізу й оцінки фінансового стану підприємства.
2. Інформаційна база аналізу фінансового стану підприємства.
3. Аналіз і оцінка прибутковості виробничо-господарської діяльності підприємств.
4. Аналіз і оцінка платоспроможності і фінансової стійкості підприємства.
5. Ефективність використання оборотних активів.
6. Ділова активність підприємства.

Методичні вказівки

Під фінансовим станом підприємства розуміють ступінь забезпеченості

підприємства необхідними фінансовими ресурсами для здійснення ефективної господарської діяльності й своєчасного проведення грошових розрахунків за своїми зобов'язаннями.

У ньому у вартісній формі знаходять відображення загальні результати роботи підприємства, в тому числі роботи з управління фінансовими ресурсами, тобто фінансової роботи.

Фінансовий стан підприємства визначається такими показниками його економічної діяльності:

- прибутковість (рентабельність) роботи підприємства;
- наявність власних фінансових ресурсів (основних і оборотних коштів) не нижче мінімально необхідного рівня для організації виробничого процесу і процесу реалізації продукції;
- раціональне розміщення основних і оборотних коштів (власних і позикових);
- платоспроможність;
- ліквідність.

Якщо підприємство досягає в цих напрямках необхідних параметрів, то фінансовий стан такого підприємства є стійким.

Прибуток підприємства – головне джерело збільшення обсягу фінансових ресурсів. Фінансовий стан підприємства не може бути стійким, якщо воно не одержує прибутку в розмірах, які забезпечують необхідний приріст фінансових ресурсів, насамперед для фінансування заходів, спрямованих на зміцнення матеріально-технічної бази виробництва і соціальної сфери; тим більше він не може бути стійким, якщо підприємство працює збиткове. Ось чому першочерговим завданням фінансової служби в забезпеченні стабільного фінансового стану підприємства є фінансовий контроль за виконанням намічених планів і завдань щодо випуску високорентабельної, конкурентоспроможної продукції для внутрішнього і зовнішнього ринків, за зниженням витрат на виробництво, запровадження режиму економії ресурсів на всіх ділянках виробництва та управління ними. Такий контроль є важливим чинником зростання прибутковості підприємства.

Чинний порядок бухгалтерського обліку і фінансової звітності (зокрема П(С)БО 4 «Звіт про рух грошових коштів») вміщує інформацію, яка дає змогу аналізувати й відповідним чином спрямовувати грошові потоки підприємства, які опосередковують усі сторони діяльності – операційну, інвестиційну, фінансову в процесі фінансово-господарської діяльності підприємства.

Платоспроможність – це здатність підприємства сплачувати кошти за своїми зобов'язаннями за рахунок наявних грошей на банківських рахунках або в готівці.

Щоб підтримувати підприємство у платоспроможному стані, фінансова служба має дбати про те, щоб його грошові активи відповідали потребам щоденних платежів (постачальникам, у бюджет, робітникам і службовцям, іншим кредиторам). Динаміка залишків коштів на поточному рахунку характеризує не міру ліквідності підприємства, а його поточну платіжну готовність, поточну платоспроможність.

Показники *ліквідності* характеризують платоспроможність підприємства у ширшому розумінні. Серед цих показників найбільше значення для ринкової економіки мають величини співвідношень частини активів, які можуть бути реалізовані у певний термін, до суми зобов'язань, які за цей самий час повинні бути сплачені.

Фінансова стійкість підприємства характеризує ступінь незалежності його від випадків, зв'язаних не тільки з умовами ринку, але і зі звичайними зривами договорів, неплатежами і т.п. Вона виражається показниками, що різнобічно оцінюють структуру бухгалтерського балансу.

На стан *оборотних активів* значний вплив має їхня оборотність, що і є, насамперед, предметом аналізу й оцінки.

Дослідження оборотності оборотних активів включає: аналіз оборотності всіх оборотних активів; аналіз оборотності окремих складових оборотних активів (дебіторської заборгованості, запасів ТМЦ і готової продукції на складі й ін.).

Для розрахунку показника оборотності необхідно до виручки від реалізації продукції за розглянутий період віднести відповідну суму оборотних активів.

Тривалість одного обороту визначається шляхом ділення тривалості аналізованого періоду на швидкість обороту оборотних активів.

Аналізуючи стан і ефективність використання оборотних активів підприємства, треба звернути увагу на їхню структуру, а також оцінити вплив цієї структури на оборотність.

Ефективність використання оборотних активів (ОА) може бути охарактеризована динамікою залучення коштів в оборот підприємства чи їх вивільненням з обороту.

Стабільність фінансового положення підприємства в умовах ринкової економіки обумовлюється його **діловою активністю**. Головними якісними і кількісними критеріями ділової активності підприємства є: широта ринків збуту продукції (включаючи експорт), забезпечення заданих темпів зростання показників виробничо-господарської діяльності, рівень ефективності використання капіталу, репутація та ін.

Слід зазначити, що в остаточному підсумку ділову активність підприємства в значній мірі відбиває ефективність використання ресурсів, що характеризується їхньою оборотністю. Швидкість обороту засобів показує швидкість перетворення їх у грошову форму, а тому впливає на всі фінансові показники роботи підприємства.

Під **прогнозуванням фінансового стану** розуміють передбачення обсягу та розміщення фінансових ресурсів підприємства на певний термін наперед шляхом вивчення динаміки розвитку підприємства. Залежно від терміну такого передбачення розрізняють *короткотермінове* (у межах одного року), *середньотермінове* (на один-два роки) і *довготермінове* (більш як два роки) прогнозування фінансового стану підприємства.

Об'єктом прогнозування має бути насамперед обсяг фінансових ресурсів, які надійдуть у розпорядження підприємства за період, стосовно якого складається прогноз. Такими ресурсами є прибуток, що залишається у підприємства після сплати всіх податків та обов'язкових платежів, а також амортизаційні відрахування, які надходять через ціну на продукцію.

Як уже зазначалось, умовно суму чистого прибутку та амортизації у складі виручки від реалізації називають **грошовим потоком**, саме від його величини залежать можливості підприємства збільшити власний капітал.

Контрольні запитання і завдання

1. Назвіть завдання і зміст оцінки фінансового стану підприємства.
2. Яку інформаційну базу використовують для аналізу фінансового стану підприємства?
3. Які форми фінансової звітності введені в зв'язку з переходом на нові національні стандарти бухгалтерського обліку?
4. Як формується аналітичний баланс?
5. Як здійснюють аналіз і оцінку прибутковості виробничо-господарської діяльності підприємства?
6. Які фактори впливають на зміну прибутку підприємства і як цей вплив кількісно оцінюється?
7. Як виконують аналіз рентабельності виробництва, активів, капіталу?
8. Як здійснюють аналіз платоспроможності і фінансової стійкості підприємства?
9. Від яких факторів залежить коефіцієнт загальної ліквідності і як визначити його нормальне значення?
10. Як оцінюють ефективність використання оборотних активів підприємства?
11. Наведіть підходи до аналізу й оцінки ділової активності підприємства.

Теми рефератів

Форми фінансової звітності.

Аналіз і оцінка прибутковості виробничо-господарської діяльності підприємства.

Аналіз рентабельності виробництва, активів, капіталу.

Аналіз платоспроможності і фінансової стійкості підприємства.

Ефективність використання оборотних активів підприємства.

Підходи до аналізу й оцінки ділової активності підприємства.

Аналіз і оцінка прибутковості виробничо-господарської діяльності підприємства.

Аналіз рентабельності виробництва, активів, капіталу.

Аналіз платоспроможності і фінансової стійкості підприємства.

Ефективність використання оборотних активів підприємства.

Підходи до аналізу й оцінки ділової активності підприємства.

Список рекомендованої літератури

1. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку № 2 «Баланс». Затверджено наказом № 87 Міністерства фінансів України від 31 березня 1999 р.
2. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку № 3 «Звіт про фінансові результати». Затверджено наказом № 87 Міністерства фінансів України від 31 березня 1999 р.
3. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку № 4 «Звіт про рух грошових коштів». Затверджено наказом № 87 Міністерства фінансів України від 31 березня 1999 р.
4. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку № 5 «Звіт про власний капітал». Затверджено наказом № 87 Міністерства фінансів України від 31 березня 1999 р.
5. Про Примітки до річної фінансової звітності: наказ № 302 Міністерства фінансів України від 29 листопада 2000 р.

10. Практичне заняття на тему «Фінансова санація підприємства»

(2 години)

План

1. Основні фактори розвитку кризових ситуацій на підприємстві.
2. Фінансова санація підприємств.
3. Оцінка потенційного банкрутства підприємства.

Методичні вказівки

Суть **антикризового управління** виражається в наступних положеннях:

- кризи можна передбачати, прискорювати, випереджати, відсувати, згладжувати;
- до криз можна і необхідно готуватися;
- керування в умовах кризи вимагає особливих підходів, спеціальних знань, досвіду і мистецтва;

- кризові процеси можуть бути до певної межі керованими;
- керування кризовими процесами здатне мінімізувати їх наслідки.

Система антикризового управління повинна мати особливі властивості, у числі яких:

- гнучкість і адаптивність;
- посилення неформального впливу і ентузіазму персоналу;
- диверсифікованість форм, методів і видів управління, пошук найбільш прийнятних методів ефективного управління;
- урахування інтеграційних процесів, що дозволяють концентрувати зусилля і більш ефективно використовувати потенціал підприємства.

Процеси і технології антикризового управління характеризуються такими ознаками:

- мобільність і динамічність використання ресурсів, проведення змін, реалізації інноваційних програм;
- здійснення програмно-цільових підходів у технологіях розробки і реалізації управлінських рішень;
- підвищена чутливість до фактора часу в процесах управління.

Механізм управління, що характеризує засоби впливу, у кризовій ситуації також має свої особливості. У цьому механізмі пріоритети повинні віддаватися:

- мотивуванню, орієнтованому на економію ресурсів, запобігання помилок, обережність, глибокий аналіз проблемних ситуацій, професіоналізм та ін.;
- ініціативності у вирішенні проблем і пошуку найкращих варіантів розвитку;
- корпоративності, пошуку і підтримці інновацій.

План фінансового оздоровлення – це інструмент планування фінансово-економічних, технічних і управлінських заходів з реформування неспроможного підприємства відповідно до потреб ринку, з метою відновлення платоспроможності й конкурентоспроможності.

План фінансового оздоровлення підприємства повинен:

- бути спрямованим на відновлення платоспроможності і конкурентних переваг на ринку;

- бути інструментом, за допомогою якого кредитори, інвестори та інші користувачі можуть оцінити поточний і майбутній фінансовий стан підприємства, вірогідність і обґрунтованість планованих заходів, а також проконтролювати процес реалізації плану;
- бути основним документом, необхідним для залучення інвестицій у виробництво;
- бути інструментом реклами, що дозволяє продемонструвати обґрунтованість передбачуваних заходів.

Перераховані вимоги до плану фінансового оздоровлення свідчать про важливість цього документа і його значну роль в реформуванні неспроможних підприємств.

Контрольні запитання і завдання

1. Перелічіть заходи антикризового керування.
2. Що таке зовнішнє керування, які умови його здійснення?
3. Хто може виконувати обов'язки зовнішнього керуючого, які його функції?
4. Що таке санація, чим вона відрізняється від зовнішнього керування?

Теми рефератів

Економічна сутність кризи в розвитку підприємства.

Основні фактори розвитку кризових ситуацій на підприємстві.

Державне регулювання системи антикризового керування підприємствами.

Аналіз фінансового і техніко-економічного стану підприємства.

Діагностика потенційного банкрутства підприємства.

Складання плану фінансового оздоровлення підприємства.

Список рекомендованої літератури

1. Закон України «Про підприємства в Україні» від 27.03.1991 р. (№ 887-XII).
2. Закон України «Про відновлення платоспроможності підприємства або визнання його банкрутом» від 30.06.1999 р. (№ 784-XIV).

4. МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ ДО ПРАКТИКУМУ ІЗ СКЛАДАННЯ ФІНАНСОВОГО ПЛАНУ БУДІВЕЛЬНОГО ПІДПРИЄМСТВА

Загальні вказівки

Фінансовий план як узагальнюючий розділ бізнес-плану включає: розрахунок обсягів реалізації продукції; баланс грошових витрат і надходжень; таблицю доходів і витрат; загальний баланс активів і пасивів; графік досягнення беззбитковості.

Робота із складання фінансового плану будівельно-монтажного підприємства (БМП) проходить три етапи:

- 1) збирання показників, що характеризують виконання фінансового плану у звітному році. У першу чергу аналізуються такі показники, як прибуток, оборотні кошти, власні капітальні вкладення, розрахунки з бюджетом, відрахування у фонди економічного стимулювання;
- 2) складання проекту фінансового плану на наступний рік;
- 3) аналіз і затвердження фінансового плану по основних його розділах.

Розрахунок обсягів реалізації продукції

У цьому розділі необхідно визначити можливий обсяг реалізації будівельної продукції, а також кінцевий фінансовий результат виробничо-господарської діяльності у вигляді прибутку. За рахунок прибутку БМП покриває свої обов'язки перед бюджетом, банками, а частину, що залишилася, використовує для власної виробничої бази, соціальних потреб колективу, матеріального стимулювання працівників.

Прибуток підприємства визначається як різниця між кошторисною вартістю (ціною) зданої у поточному році будівельної продукції (технологічного етапу, об'єкта) і витратами на виробництво цієї продукції.

Кошторисна вартість об'єкта включає планові накопичення. Їх розмір становить 25% суми прямих і накладних витрат, або 20% ($25 \times 100/125$) кошторисної вартості будівельно-монтажних робіт (БМР).

У зв'язку з удосконаленням будівельного виробництва і управління на підприємстві виникає додаткова можливість для одержання економії за рахунок

скорочення собівартості БМР. Сума економії обґрунтовується відповідними економічними розрахунками.

Собівартість БМР – один з найважливіших показників оцінки результатів фінансової діяльності будівельних підприємств. Відправним документом для визначення економії від зниження собівартості БМР є кошторис на виробництво і план зниження собівартості.

Планову собівартість визначають, виходячи з кошторисної вартості БМР, виконаних власними силами у плановому році за мінусом планових накопичень і заданого зниження собівартості. Зниження собівартості планують у відсотках від кошторисної БМР, які виконуються власними силами.

До задачі об'єкта (технологічного етапу) виконані роботи є часткою незавершеного виробництва, що знаходиться на балансі будівельного підприємства. Прибуток реалізується тільки при здачі замовнику будівельної продукції. Для відображення процесу накопичення прибутку в плані підприємства розраховують показник нереалізованого прибутку в незавершеному виробництві (НЗВ), що визначається як різниця між виручкою від реалізації БМР і собівартістю цих робіт.

Прибуток від задачі будівельної продукції складається із загальної суми економії БМР, виконаних до початку планового року, і загальної суми економії БМР, виконаних у плановому році.

Для розрахунку прибутку від задачі робіт замовникам ($Пс$) користуються формулою

$$Пс = Е_{нг} + Е_{п}, \quad (4.1)$$

де $Е_{нг}$ – економія по об'єктах (технологічних етапах і комплексах), які належать до задачі замовнику на початок року у складі НЗВ, виходячи з рівня зниження собівартості в поточному році;

$Е_{п}$ – планова економія по роботах, які намічених виконати у плановому році.

Нереалізований прибуток ($П_{нр}$) на кінець планового року розраховують за формулою

$$П_{нр} = П_{пр} + Е_{пр} - П_з, \quad (4.2)$$

де $П_{пр}$ – нереалізований прибуток на початок планового року;

$Е_{пр}$ – економія по всіх виконаних роботах (разом з плановими накопиченнями) планового року;

$П_з$ – прибуток від зданих БМР замовникам у плановому періоді.

Задача 1 (до теми 3). Скласти розрахунок кошторису витрат на виробництво і визначити планову собівартість виконаних БМР (табл. 4.1).

Планову собівартість БМР ($С_{п}$) розраховують за формулою

$$С_{п} = С - (П_{пн} + Е_{отз}), \quad (4.3)$$

де $С$ – кошторисна вартість виконання робіт;

$П_{пн}$ – планові накопичення;

$Е_{отз}$ – економія від організаційно-технічних заходів.

Таблиця 4.1 – Розрахунок планової собівартості БМР

Показники (статті витрат)	План на рік	1 квартал	2 квартал	3 квартал	4 квартал
1 Прямі витрати	276746	63651,6	69186,5	73060,9	70847
у тому числі:					
Матеріали, 65%					
Основна заробітна плата, 15%					
Витрати на експлуатацію будівельних машин і механізмів, 20%					
2. Накладні витрати	15549	3268	3887	3859	4535
3. Разом прямих і накладних витрат					
4. Планові накопичення, 25%					
5. Разом витрат по кошторисній вартості	380000	87000	95000	100000	98000
6. Зниження собівартості від ОТЗ					
у відсотках до обсягу БМР		5,98	12,82	10	9,29
7. Загальна сума економії виконаних БМР					
у відсотках до обсягу БМР					
8. Планова собівартість					

Задача 2 (до теми 3). Розрахувати розмір прибутку від реалізації замовнику закінчених технологічних етапів, комплексів і об'єктів.

Таблиця 4.2 – Розрахунок прибутку від реалізації будівельної продукції

Показник, тис. грн.	План на рік	1 квартал	2 квартал	3 квартал	4 квартал
1. Обсяг робіт, що належать до здачі замовнику в плановому році	368550	85520	92900	98590	91540
в тому числі НЗВ					
а) БМР, у складі НЗВ на початок року	7900	7000	900	—	—
б) БМР, виконані поквартально					
1 квартал	87000	78520	8480		
2 квартал	95000		83520	11480	
3 квартал	100000			87110	12890
4 квартал	78650				78650
2. Прибуток у складі БМР, що здаються замовнику залежно від періоду виконання					
а) БМР, виконані до початку планового року (12,95%)					
б) БМР, що будуть виконані у плановому році по кварталах:					
1 квартал					
2 квартал					
3 квартал					
4 квартал					
3. Разом прибуток від здачі БМР					
4. НЗВ на кінець планового року (кварталу)					
5. Нереалізований прибуток у складі НЗВ					

Планування джерел фінансування капітальних вкладень

У фінансовому плані БМП відображають витрати на капітальні вкладення і джерела їх фінансування. Важливе місце серед джерел фінансування за рахунок власних коштів будівельного підприємства, що спрямовуються на фінансування капітальних вкладень, займають амортизаційні відрахування, призначені для повного відновлення основних фондів.

Суму амортизаційних відрахувань визначають відповідно до ст. 8 «Закону України про внесення змін у Закон України» Про оподаткування прибутку підприємств» від 22.05.97 № 289\97 або згідно з методами, дозволеними в бухгалтерському обліку.

Фактична сума амортизаційних відрахувань звітного періоду за методом, дозволеним у податковому обліку, визначається шляхом використання норм амортизації до балансової вартості певної групи основних фондів на початок звітного періоду.

Балансову вартість групи основних фондів на початок звітного періоду розраховують за формулою

$$B(a) = B(a - 1) + П(a - 1) - B(a - 1) - A(a - 1), \quad (4.4)$$

де $B(a)$ – балансова вартість групи на початок звітного періоду;

$B(a - 1)$ – балансова вартість групи на початок періоду, що передує звітному;

$П(a - 1)$ – сума витрат на придбання основних фондів, капітальний ремонт протягом періоду, що передує звітному;

$A(a - 1)$ – сума амортизаційних відрахувань, нарахована у періоді, що передує звітному.

Норми амортизації встановлюють у відсотках до балансової вартості кожної групи основних фондів на кінець звітного періоду.

Планову суму амортизації розраховують таким чином:

- а) діючі основні фонди, що знаходяться на балансі на початок планового періоду, розподіляють по групах відповідно до чинного законодавства і визначають їх вартість;
- б) розраховують середньорічну вартість основних фондів, що повинні бути введені, і фондів, які вибудуть;
- в) визначають середньорічну вартість ($Оср$) усіх основних фондів:

$$Оср = Оср(a - 1) - Оср.виб. + Оср.введ., \quad (4.5)$$

де $Оср(a - 1)$ – середньорічна вартість основних фондів у звітному періоді;

$Оср.виб.$, $Оср.введ.$ – середньорічна вартість основних фондів відповідно, що належать до списання і введення у плановому періоді;

$$\text{Оср.введ.}(виб.) = (O\ 1\ кв. 10,5 + O\ 2\ кв. 7,5 + O\ 3\ кв. 4,5 + O\ 4\ кв. 1,5)/12,$$

де $O\ 1\ кв.$, $O\ 2\ кв.$, $O\ 3\ кв.$, $O\ 4\ кв.$ – вартість основних фондів, введених (вибулих)

у відповідних кварталах планового року;

10,5; 7,5; 4,5; 1,5 – середній час дії (відсутності) фондів помісячно протягом року.

Задача 3 (до теми 6). Визначіть суму амортизаційних відрахувань і розподіліть її за призначенням (табл. 4.3); знайдіть середньорічну вартість, призначених до введення основних фондів, і розподіліть її по кварталах (табл. 4.4); визначіть середньорічну вартість призначених для вибуття основних фондів і розподіліть її по кварталах (табл. 4.5); встановіть середньоквартальну вартість основних фондів (табл. 4.6).

Таблиця 4.3 – Розрахунок суми амортизації основних фондів

Показники	План на рік	1 квартал	2 квартал	3 квартал	4 квартал
1. Середньорічна вартість основних фондів на початок року	6275	1568,7	1568,7	1568,8	1568,8
2. Середньорічна вартість основних фондів у плановому році					
Разом: 515					
у тому числі					
1 квартал – 132					
2 квартал – 119					
3 квартал – 103					
4 квартал – 161					
3. Середньорічна вартість вибулих у плановому періоді основних фондів					
Разом: 280					
у тому числі					
1 квартал – 70					
2 квартал – 65					
3 квартал – 70					
4 квартал – 75					
4. Середньорічна вартість основних фондів з розподілом по кварталах					
5. Амортизаційні відрахування (14,2%)					
у тому числі на формування фонду розвитку виробництва підприємства					

Таблиця 4.4 – Розрахунок середньорічної вартості введених основних фондів

Термін введення фондів (квартал)	Вартість введених фондів	Час експлуатації	Формула розрахунку	Середньорічна вартість	1 квартал	2 квартал	3 квартал	4 квартал
1	132	10,5						
2	119	7,5						
3	103	4,5						
4	161	1,5						
Разом:								

Таблиця 4.5 – Розрахунок середньорічної вартості вибулих основних фондів

Термін вибуття основних фондів (квартал)	Вартість вибулих основних фондів	Період вибуття, місяці	Формула розрахунку	Середньорічна вартість, тис. грн.	1 квартал	2 квартал	3 квартал	4 квартал
1	70	10,5						
2	65	7,5						
3	70	4,5						
4	75	1,5						
Разом:	280							

Таблиця 4.6 – Розрахунок середньоквартальної вартості основних фондів

Квартали	Вартість основних фондів, тис. грн.				
	на початок кварталу	введені	вибули	на кінець кварталу	середньоквартальна
1 квартал	6275	132	70		
2 квартал		119	65		
3 квартал		103	70		
4 квартал		161	75		
За рік	6275	516	280		

Амортизація введених в експлуатацію основних фондів нараховується з 1-го числа місяця, наступного за місяцем їх придбання. По вибулих основних фондах нарахування амортизації не проводиться з 1-го числа місяця, наступного за місяцем вибуття.

Амортизаційні відрахування по кварталах розподіляють, виходячи з середньорічної вартості основних фондів з урахуванням середньорічної вартості введених основних фондів за мінусом вибулих.

Одна з основних статей витрат у фінансовому плані – це витрати на власні капітальні вкладення. При складанні фінансового плану суму капітальних вкладень беруть у розмірі, що включає встановлені норми накладних витрат і планових накопичень.

Розмір капітальних вкладень визначають у плані капітальних вкладень за формою № 5. (Вона наведена станом на дату випуску цих методичних вказівок).

Джерела фінансування капітальних вкладень: прибуток, амортизація; банківські і бюджетні кредити; кошти від продажу акцій, внески громадян і юридичних осіб; бюджетні асигнування; беззворотні й благодійні внески.

Задача 4 (до теми 8). Скласти план фінансування капітальних вкладень на 200... р.

Таблиця 4.7 – План фінансування капітальних вкладень

Джерела, тис. грн.	Зміни по поточному кварталу		Річний план	У тому числі по кварталах			
	збільшення	зменшення		1	2	3	4
Бюджетні асигнування							
Централізовані кошти			257	52	65	73	67
Довгостроковий кредит:			8200	1600	1900	2200	2500
мобілізація (+)							
іммобілізація (-)							
У тому числі оборотні активи: зріст (+) зниження (-)							
Разом коштів на фінансування							
Ліміт видачі позики на обладнання для об'єктів виробничого призначення							
Заборгованість по позиках							

Планування джерел фінансування для покриття приросту оборотних коштів

Для визначення приросту нормативу власних оборотних коштів, передбаченого в балансі активів і пасивів будівельного підприємства, необхідно встановити потребу в нормованих оборотних коштах на плановий рік.

На будівельних підприємствах нормативи оборотних коштів визначають за такими елементами: основні матеріали, конструкції і деталі, інші матеріали, запасні частини, паливо, малоцінні й швидкозношувальні предмети, незавершене виробництво, витрати майбутніх періодів. При розробці нормативу оборотних коштів слід користуватися «Типовим порядком визначення норм запасів товарно-матеріальних цінностей» від 15.06.1993 р. № 70.

У складі власних оборотних коштів ураховують сталі пасиви, що являють собою заборгованість будівельного підприємства, яка має постійний характер. Приріст нормативу власних оборотних коштів на плановий рік розраховують за формою, наведеною у табл. 4.8.

Задача 5 (до теми 4). Провести розрахунок відрахувань від прибутку на приріст нормативу оборотних коштів (табл. 4.8).

Таблиця 4.8 – Розрахунок нормативу власних оборотних коштів

Показники, тис. грн.	План на рік	У тому числі			
		1 квар- тал	2 квар- тал	3 квар- тал	4 квар- тал
1. Норматив власних оборотних коштів на 1 січня планового року	82760	×	×	×	×
2. Обсяг БМР на плановий рік	380000	87000	95000	100000	98000
3. Норма власних оборотних коштів з урахуванням прискорення обертання, %	22,0				
4. Норматив власних оборотних коштів на плановий рік (кінець кварталу)					
5. Приріст нормативу					

Планування виплат по відсотках за банківський кредит

У випадку, коли власного прибутку недостатньо для покриття потреби в оборотних коштах, підприємство бере банківську позику.

В умовах комерційної діяльності і для забезпечення господарського розрахунку банки будують кредитні відносини з підприємствами на договірній основі з дотриманням таких принципів:

- строкowości, платності, повернення, прямого характеру кредитування;
- переходу від об'єкта до суб'єкта кредитування з урахуванням оцінки платоспроможності суб'єкта в цілому.

Об'єктами кредитування можуть бути:

- матеріальні запаси і виробничі затрати;
- приріст нормативу оборотних коштів;
- витрати по незавершеному виробництву БМР;
- оплата придбання обладнання;
- експортні й імпорتنі контракти в зовнішньоекономічній діяльності.

Кредити можуть надаватися як під кредитні об'єкти і цілі, так і підприємству в цілому як суб'єкту кредитування.

Усі питання, пов'язані з визначенням умов видачі й повернення кредиту, взаємні, обов'язки сторін, їх економічна відповідальність за невиконання умов оговорюються у кредитній угоді. Для видачі кредиту під визначений об'єкт підприємство дає відомості про залишки цінностей і витрат, під які просять кредит, з вказівкою розміру власних джерел їх покриття (частина нормативу і дебіторської заборгованості, що відносяться до кредитованого об'єкта) і розрахунок оцінки платоспроможності підприємства.

Кредит (довгостроковий) на капітальні вкладення видають тільки за умови окупності кредитованого заходу і техніко-економічного обґрунтування кредиту з конкретизацією строків повернення.

Задача 6 (до теми 7). Провести розрахунок потреби в короткостроковому кредиті і плати за його використання (табл. 4.9).

Таблиця 4.9 – Розрахунок плати за кредит

Показники, тис. грн.	План на рік	1 квартал	2 квартал	3 квартал	4 квартал
1	2	3	4	5	6
Позики на заготівлю товарно-матеріальних цінностей					
1. Витрати на матеріали					
2. Однодобові витрати матеріалів					
3. Запас матеріальних цінностей при нормативі 65 діб					
4. Джерела покриття власними оборотними коштами в межах нормативу					
5. Потреба в кредиті					
6. Плата за кредит, відсотків річних					
Позики під НЗВ					
7. Обсяги НЗВ на кінець планового року					
8. Аванси замовників					
9. Потреба в кредиті					
10. Плата за кредит, відсотки річних					
11. Кредити під розрахункові документи	70	40	80	80	80
12. Плата за кредит, відсотків річних					
13. Кредити під інші цілі	1000	800	1000	1100	1100
14. Плата за кредит, відсотків річних					
15. Разом плата кредит					

Задача 7 (до теми 7). Провести розрахунок плати за довгостроковий кредит за періодами виникнення заборгованості.

Таблиця 4.10 – Розрахунок плати за кредит

Показники, тис. грн.	План на рік	У тому числі			
		1 квартал	2 квартал	3 квартал	4 квартал
1	2	3	4	5	6
1. Позика, одержана до планового періоду	1880				

Продовження табл. 4.10

1	2	3	4	5	6
2. Відсотки за користуванням позикою, одержаною до планового року (6 місяців)					
3. Відсотки за користування позикою у плановому році					
4. Довгострокові позики, одержані в плановому році	8200	1600	1900	2200	2500
5. Відсотки за користування позикою, одержаною в плановому році					
у тому числі по кварталах					
1					
2					
3					
4					
Разом:					
6. Плата за використання позикою при введенні основних фондів у листопаді планового року					

Розподіл прибутку підприємства

Прибуток – одне з основних джерел видатків до бюджету, створення фондів економічного стимулювання, фінансового забезпечення потреб розширеного виробництва основних фондів і оборотних коштів і покриття інших планових витрат.

Задача 8 (до теми 3). Розподілити прибуток за напрямками використання.

Таблиця 4.11 – Розрахунок розподілу прибутку підприємства

Показники, тис. грн.	План на рік	1 квартал	2 квартал	3 квартал	4 квартал
1	2	3	4	5	6
1. Прибуток від здачі БМР					
2. Інший прибуток					
3. Балансовий прибуток					
4. Видатки до бюджету					
5. Прибуток, що залишається в розпорядженні підприємства					
5.1. Резервний фонд					
5.2. Фонд технічного й соціального розвитку:					
у тому числі					

1	2	3	4	5	6
Поповнення оборотних коштів					
Виплата відсотків за довгостроковими кредитами					
Капітальні вкладення					
5.3. Частина фонду споживання, що фінансується за рахунок прибутку					

Зведений баланс активів і пасивів підприємства

Зведений баланс активів і пасивів підприємства складається з двох розділів: «Джерела коштів» і «Витрати і відрахування коштів».

За джерелами формування коштів надходження розподіляють на три групи:

- грошові надходження, що виступають у формі прибутку;
- внутрішні фінансові ресурси підприємства у вигляді: амортизаційних відрахувань, що надходять у складі виручки від зданих робіт на поточний рахунок підприємства, виручка від реалізації вибулого майна, що належить до основних фондів;
- зовнішні джерела: кредит банку, асигнування з бюджету.

Кошти, передбачені річним фінансовим планом, розподіляють за цільовим призначенням. Так, прибуток спрямовують на внески до бюджету податку на прибуток, створення резервного фонду і фондів економічного стимулювання, у тому числі на виплати відсотків за використання довгострокового кредиту.

Сума амортизаційних відрахувань – це джерело для фінансування капітальних вкладень. Приріст сталих пасивів спрямовують на покриття приросту нормативу оборотних коштів.

Задача 10 (до теми 8). Скласти зведений фінансовий план підприємства.

Таблиця 4.12 – Зведений фінансовий план підприємства

Статті	Разом на рік	1 квартал	2 квартал	3 квартал	4 квартал
1	2	3	4	5	6
Джерела коштів					
1. Балансовий прибуток					
у тому числі виручка від реалізації вибулого майна					

Продовження табл. 4.12

1	2	3	4	5	6
2. Амортизація					
3. Довгострокові позики банку на фінансування капітальних вкладень					
4. Джерела формування державних капітальних вкладень					
5. Доходи від здачі обладнання в оренду, приріст сталих пасивів					
Разом надходжень:					
Витрати					
1. Державні капітальні вкладення					
2. Резервний фонд					
3. Фонд розвитку виробництва					
3.1. За рахунок прибутку:					
Відсотки і повернення позики банку					
Покриття нестачі власних оборотних коштів					
Фінансування капітальних вкладень та інше					
3.2. Амортизаційні відрахування					
4. Фонд соціального розвитку					
5. Фонд споживання (за рахунок прибутку)					
6.					
7.					
8. Видатки до бюджету					
9. Приріст нормативу оборотних коштів, що покриваються за рахунок сталих пасивів					
Разом витрат:					

Слід мати на увазі, що номенклатура наведених у табл. 4.12 статей більш широка ніж цього потребують розрахунки.

Оцінка фінансового стану підприємства

Аналіз ліквідності підприємства здійснюється за даними балансу і дозволяє визначити здатність підприємства виплачувати свої поточні зобов'язання.

Аналіз ліквідності підприємства проводиться шляхом розрахунку наступних показників (коефіцієнтів): коефіцієнта покриття, коефіцієнта швидкої ліквідності, коефіцієнта абсолютної ліквідності і чистого оборотного капіталу.

Коефіцієнт загальної ліквідності (покриття) розраховують як відношення оборотних активів до поточного зобов'язанням підприємства, він показує достатність ресурсів підприємства, що можуть бути використані для погашення його поточних зобов'язань.

Коефіцієнт швидкої ліквідності розраховують як відношення найбільш ліквідних оборотних коштів (коштів і їх еквівалентів, поточних фінансових інвестицій і дебіторської заборгованості) до поточного зобов'язанням підприємства. Він відображає платіжні можливості підприємства щодо сплати поточних зобов'язань за умови своєчасного проведення розрахунків з дебіторами.

Коефіцієнт абсолютної ліквідності обчислюють як відношення коштів і їхніх еквівалентів і поточних фінансових інвестицій до поточних зобов'язань. Коефіцієнт абсолютної ліквідності показує, яка частина боргів підприємства може бути сплачена негайно.

Таблиця 4.13 – Показники фінансового стану підприємства

№ п/п	Показники	Формула розрахунку	Значення показника
1	2	3	4
1.	Коефіцієнт абсолютної ліквідності	$K_1 = (\text{Грошові кошти} + \text{Еквіваленти} + \text{Короткострокові фінансові вкладення}) / \text{Короткострокові зобов'язання}$	0,25-0,5
2.	Коефіцієнт покриття	$K_2 = (\text{Грошові кошти} + \text{Грошові еквіваленти} + \text{Дебітори} + \text{Запаси} + \text{Витрати}) / \text{Короткострокова заборгованість}$	1,0-2,0
3.	Коефіцієнт автономії	$K_3 = \text{Власні кошти} / \text{Вартість майна (підсумок активу балансу)}$	0,25-0,5
4.	Коефіцієнт структури капіталу (фінансування)	$K_4 = (\text{Короткострокова кредиторська заборгованість} + \text{Довгострокова кредиторська заборгованість}) / \text{Власний капітал}$	0,5-1,0

Чистий оборотний капітал розраховують як різницю між оборотними активами підприємства і його поточними зобов'язаннями. Його наявність і величина

свідчать про здатність підприємства виплачувати свої поточні зобов'язання і розширювати подальшу діяльність.

Аналіз платоспроможності (фінансової стабільності) підприємства здійснюють за даними балансу підприємства, він характеризує структуру джерел фінансування ресурсів підприємства, ступінь фінансової стабільності й незалежності підприємства від зовнішніх джерел фінансування.

Аналіз платоспроможності (фінансової стабільності) підприємства здійснюють шляхом розрахунку таких показників (коефіцієнтів): коефіцієнта платоспроможності (автономії), коефіцієнта фінансування, коефіцієнта забезпеченості власними оборотними коштами і коефіцієнта маневреності власного капіталу.

Коефіцієнт фінансової стабільності (платоспроможності) розраховують як відношення власного капіталу підприємства до підсумку балансу підприємств, він показує питому вагу власного капіталу в загальній сумі коштів, авансованих в його діяльність.

Коефіцієнт структури капіталу (фінансування) розраховують як співвідношення залучених і власних коштів, він характеризує залежність підприємства від залучених коштів.

Коефіцієнт забезпеченості власними оборотними коштами розраховують як відношення величини чистого оборотного капіталу до величині оборотних активів підприємства, він показує забезпеченість підприємства власними оборотними коштами.

Коефіцієнт маневреності власного капіталу показує, яка частина власного капіталу використовується для фінансування поточної діяльності, тобто вкладена в оборотні кошти, а яка капіталізована. Коефіцієнт маневреності власного капіталу розраховують як відношення чистого оборотного капіталу до власному капіталу.

Зазначені в табл. 4.13 показники фінансового положення, розраховують за попередні два періоди, включаючи звітний. Вибір періоду (квартал, рік, півріччя) здійснює студент з урахуванням зіставлення зазначених періодів.

Обов'язково розраховують і наводять показники абсолютної ліквідності, загальної ліквідності, фінансової стабільності, структури капіталу.

Інші показники (табл. 4.14) розраховують і наводять на розсуд студента для обґрунтування висновку.

Таблиця 4.14 – Алгоритм розрахунку фінансових показників (коефіцієнтів)

№ п/п	Показники	Формула розрахунку	Нормативне значення
1	2	3	4
1. Аналіз майнового стану підприємства			
1.1	Коефіцієнт зносу основних засобів	$\Phi.1 \text{ ряд.032} / \Phi.1 \text{ ряд.031}$	Зменшення
1.2	Коефіцієнт оновлення основних засобів	$\Phi.5. \text{ ряд.260 (гр.5)} / \Phi.1 \text{ ряд.031 (гр.4)}$	Збільшення
1.3	Коефіцієнт вибуття основних засобів	$\Phi.5 \text{ ряд.260 (гр.8)} / \Phi.1 \text{ ряд.031 (гр.3)}$	
2. Аналіз ліквідності підприємства			
2.1	Коефіцієнт покриття	$\Phi.1 \text{ ряд.260} / \Phi.1 \text{ ряд.620}$	> 1
2.2	Коефіцієнт швидкої ліквідності	$\Phi.1 (\text{ряд.260} - \text{ряд.100} - \text{ряд.110} - \text{ряд.120} - \text{ряд.130} - \text{ряд.140}) / \Phi.1 \text{ ряд.620}$	0,6-0,8
2.3	Коефіцієнт абсолютної ліквідності	$\Phi.1 (\text{ряд.220} + \text{ряд.230} + \text{ряд.240}) / \Phi.1. \text{ ряд.620}$	> 0 Збільшення
2.4	Чистий оборотний капітал	$\Phi.1 (\text{ряд. 260} - \text{ряд.620})$	> 0 Збільшення
3. Аналіз платоспроможності (фінансової сталості)			
3.1	Коефіцієнт автономії	$\Phi.1. \text{ ряд.380} / \Phi.1 \text{ ряд.640}$	$> 0,5$
3.2	Коефіцієнт фінансування	$\Phi.1 (\text{ряд.430} + \text{ряд.480} + \text{ряд.620} + \text{ряд.630}) / \Phi.1 \text{ ряд.620}$	< 1 Зменшення
3.3	Коефіцієнт забезпечення власними оборотними коштами	$\Phi.1 (\text{ряд.260} - \text{ряд.620}) / \Phi.1 \text{ ряд.620}$	$> 0,1$
3.4	Коефіцієнт маневреності власного капіталу	$\Phi.1 (\text{ряд.260} - \text{ряд.620}) / \Phi.1 \text{ ряд.380}$	Збільшення
4. Аналіз ділової активності			
4.1	Коефіцієнт оборотності активів	$\frac{\Phi.2 \text{ ряд.035}}{\Phi.1 (\text{ряд.280 (гр.3)} + \text{ряд.280 (гр.4)}) / 2}$	Збільшення
4.2	Строк погашення дебіторської заборгованості	$\frac{\text{Тривалість періоду}}{\text{Коефіцієнт оборотності дебіторської заборгованості}}$	Зменшення

1	2	3	4
4.3	Строк погашення кредиторської заборгованості	Тривалість періоду Коефіцієнт оборотності кредиторської заборгованості	Зменшення
4.4	Коефіцієнт оборотності основних засобів	Ф.2 ряд.035 Ф.1 (ряд.031 (гр.3) + ряд.031 (гр.4))/2	Збільшення
4.5	Коефіцієнт оборотності власного капіталу	Ф.2 ряд.035 Ф.1. (ряд.380 (гр.3) + ряд.380 (гр.4))/2	Збільшення
5. Аналіз рентабельності підприємства			
5.1	Коефіцієнт рентабельності активів	Ф.2 ряд.220 або ряд.225 Ф.1 ряд. 280	> 0 Збільшення
5.2	Коефіцієнт рентабельності власного капіталу	Ф.2 ряд.220 чи ряд.225 Ф.1 (ряд.380 (гр.3) + ряд.380 (гр.4))/2	> 0 Збільшення
5.3	Коефіцієнт рентабельності діяльності	Ф.2 ряд.220 чи ряд.225 Ф.2 ряд.035	> 0 Збільшення

5. МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ ДО ВИКОНАННЯ КУРСОВОЇ РОБОТИ

1. Вступ

1.1. Метою курсової роботи є закріплення теоретичних знань, отриманих студентами при вивченні курсу «Фінанси підприємства», у процесі виконання практичної роботи із складання фінансового плану будівельного підприємства та оцінки фінансового стану підприємства.

1.2. Варіант завдання на курсової роботу обирають за останньою цифрою навчального шифру, встановленого студенту при зарахуванні його до навчання у ХНАМГ. Оцінку фінансового стану підприємства проводять на даних фінансової звітності підприємства, де студенти денного навчання проходили виробничу практику, а студенти заочного навчання працюють.

1.3. Курсову роботу слід виконувати з необхідними розрахунками й короткими поясненнями до них і подавати у ХНАМГ не пізніше встановленого деканатом терміну.

1.4. Студент допускається до заліку з курсу «Фінанси підприємства» тільки за умови своєчасного захисту курсової роботи.

1.5. Фінансовий план будівельного підприємства, передбачений курсовою роботою, складають у формі балансу доходів та витрат. Для його складання необхідно виконати відповідні розрахунки й визначити:

- суму балансового та оподаткованого прибутку підприємства;
- розмір платежів до державного бюджету;
- розмір прибутку, що залишається у розпорядженні підприємства, спрямований у фінансовий резерв, фонд дивідендів та ін.;
- амортизаційний фонд підприємства, що є одним з основних джерел формування фонду виробничого та соціального розвитку і витрачається на повне відновлення основних виробничих засобів і фінансування капітальних вкладень;
- інші планові доходи й витрати підприємства.

1.6. Результати розрахунків зводять до таблиці за доданою формою. Курсова робота завершується таблицею, у процесі складання якої перевіряють баланс доходів та витрат.

1.7. Фінансовий план складають у формі скороченої таблиці доходів та витрат підприємства.

1.8. Фінансовий план, усі розрахунки до нього й таблиці складають у тис. грн. з одним знаком після коми. Усі вихідні дані для розрахунків до фінансового плану у табл. 5.1 подані у млн. грн.

2. Вихідні дані для складання фінансового плану підприємства

2.1. При виконанні розрахунків до фінансового плану виробничого будівельно-монтажного підприємства (БМП) слід виходити з показників, що характеризують його виробничу діяльність і вміщені в табл. 5.1.

2.2. Обсяг будівельної продукції, що буде здаватися замовнику по завершених будівлях, пускових комплексах та об'єктах, підготовлених до випуску продукції, і наданих послуг, визначають, виходячи з наступних умов:

- у плановому році кошторисна вартість товарної продукції, що буде здаватися замовнику, становить 70% загального обсягу будівельно-монтажних робіт (БМР), виконаних власними силами;

- крім того, будуть закінчені й здані замовнику пускові комплекси й об'єкти, розпочаті в попередньому році, дані про вартість незавершеного виробництва по яких на початок планового року подані у п. 10. табл. 5.1.

2.3. Балансовий прибуток у складі закінченої товарної продукції, що здається замовнику в плановому році, визначають, виходячи з таких умов:

- планові нагромадження становлять 23,07% кошторисної вартості зданої замовнику товарної будівельної продукції;
- зниження собівартості БМР складає 1,84% їх кошторисної вартості по роботах, виконаних до планового року, і 2,34% по роботах, виконаних у плановому році. Крім того, до балансового прибутку треба додати прибуток від реалізації послуг підсобного виробництва в розмірі 20,0 тис. грн., й прибуток від поза-реалізаційних операцій в розмірі 30,0 тис. грн.

2.4. Податок на прибуток визначають, виходячи із ставки -25%.

2.5. При розрахунку середньорічної вартості нормованих оборотних коштів беруть наступний поквартальний розподіл загального річного обсягу БМР: 1 квартал – 23; 2 квартал – 25; 3 квартал – 28; 4 квартал – 24%.

2.6. Середньорічна норма амортизаційних відрахувань по групах основних фондів складає 15%. Суму амортизаційних відрахувань визначають шляхом множення середньорічної вартості основних фондів на середньорічну норму амортизації.

2.7. Планом передбачається таке цільове використання амортизаційних відрахувань: 100% спрямовують до фонду виробничого розвитку, з них 30% – на фінансування власних капітальних вкладень.

2.8. Фонди економічного розвитку планують, виходячи з наступних умов:

- норматив відрахувань у фонд виробничого розвитку приймають у розмірі 70,5% від прибутку, що залишився у розпорядженні підприємства;
- норматив відрахувань у фінансовий резерв становить 5% прибутку, що залишився у розпорядженні підприємства;
- норматив відрахувань від прибутку, що залишився у розпорядженні підприємства, до фонду дивідендів становить 24,5%;

- при визначенні загального розміру преміального фонду передбачається за введення виробничих потужностей і об'єктів будівництва сума 25 тис. грн.;
- при визначенні розміру фонду виробничого розвитку необхідно врахувати надходження від реалізації вибулого майна у сумі 35 тис. грн.

Кошти на повернення довгострокових позик банку й сплату відсотків за користування позикою визначають шляхом розрахунку. Слід мати на увазі, що річна сума позики (рядок 6 табл. 5.1) буде одержана підприємством у такій послідовності:

- у першому кварталі – в розмірі 27% річної суми;
- у другому кварталі – в розмірі 23% річної суми;
- у четвертому кварталі – в розмірі 50% річної суми.

Плата за користування позикою встановлена в розмірі 40% річних.

Введення основних фондів здійснюють у листопаді планового року.

2.9. При визначенні інших статей доходів та витрат підприємства слід враховувати:

- витрати на утримання культурно-освітніх установ і таборів відпочинку в сумі 15 тис. грн., що покриваються за рахунок фонду виробничого й соціального розвитку;
- витрати на підвищення кваліфікації кадрів у сумі 25 тис. грн., що покриваються за рахунок фонду виробничого та соціального розвитку;
- частина загальної суми (20 тис. грн.) витрат на утримання дитячих садків покривається за рахунок коштів трудящих (10 тис. грн.) і коштів фондів, створених на підприємстві;
- покриття приросту власних оборотних коштів відбувається за рахунок сталих пасивів у сумі 25 тис. грн.
- премії за ведення об'єктів і виробничих потужностей, що сплачуються за рахунок замовника, становлять 5 тис. грн.

Таблиця 5.1 – Вихідні дані до курсової роботи (млн. грн.)

Показники	Варіанти									
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
1. Обсяг БМР, власними силами	19,5	20,0	20,5	21,0	21,5	22,0	22,5	23,0	23,5	24,0
2. Оборотні кошти на початок планового року	4,22	4,32	4,41	4,52	4,61	4,71	4,8	4,91	4,99	5,1
3. Норматив оборотних коштів у плановому році, %	21,9	21,9	21,8	21,8	21,7	21,7	21,6	21,6	21,5	21,5
4. Вартість основних фондів на початок року	2,9	2,9	3,0	3,0	3,1	3,1	3,2	3,2	3,3	3,3
5. Введення основних фондів у листопаді планового року	0,5	0,5	0,5	0,6	0,6	0,6	0,7	0,7	0,7	0,7
6. Введення основних фондів, у тому числі за рахунок довгострокових кредитів	0,12	0,13	0,14	0,15	0,16	0,17	0,18	0,19	0,20	0,21
7. Основні засоби, що вибули в плановому році	0,2	0,2	0,2	0,25	0,25	0,25	0,3	0,3	0,3	0,3
8. Обсяг капітальних вкладень	0,3	0,32	0,34	0,35	0,36	0,38	0,39	0,40	0,41	0,42
9. Централізовані асигнування на капітальне будівництво	0,05	0,05	0,05	0,06	0,06	0,06	0,06	0,07	0,06	0,05
10. Довгострокові кредити банку на капітальне будівництво	0,12	0,13	0,14	0,15	0,16	0,17	0,18	0,19	0,2	0,21
11. Обсяг БМР, виконаних у попередньому році та зданих у плановому році	0,95	1,0	1,25	1,4	1,55	1,7	1,85	1,9	1,95	2,0
12. Сума амортизаційних відрахувань у році, попередньому до планового	0,05	0,05	0,06	0,06	0,07	0,07	0,08	0,08	0,09	0,09

3. Фінансовий план і розрахункові таблиці

Таблиця 5.2 – Фінансовий план будівельного підприємства на 200... р.

Найменування статей	Сума, тис. грн.
1	2
1. Доходи і надходження:	
1.1. Прибуток – разом	
У тому числі	
1.1.1. Інший прибуток	
1.2. Амортизаційні відрахування	
1.3. Приріст сталих пасивів	

Продовження табл. 5.2

1	2
1.4. Кошти від реалізації майна	
1.5. Надходження коштів:	
1.5.1. Від трудящих на утримання дитячих садків	
1.5.2. Від замовників на преміювання за введення об'єктів	
1.6. Довгострокові кредити банку:	
1.6.1. На капітальне будівництво	
1.7. Інші доходи (централізовані джерела)	
Разом доходів і надходжень	
2. Витрати та відрахування	
2.1. Капітальні вкладення	
2.2. Повернення позик	
2.3. Приріст нормованих оборотних коштів	
2.4. Відрахування у фонди, що залишаються у розпорядженні підприємства	
2.4.1. Фонди і резерви, у тому числі	
За рахунок прибутку	
Амортизаційні відрахування	
Інші	
2.4.2. Фінансовий резерв	
2.5. Фонди, що передбачені підприємством	
2.6. Платежі до бюджету	
Разом витрат і відрахувань	

Таблиця 5.3 – Розрахунок планової суми прибутку підприємства та його розподіл

Показники	Сума, тис. грн.
1. Обсяг БМР, виконаних у попередньому році, що здаватимуться у плановому році (див. табл. 5.1)	
2. Обсяг БМР, що виконані й будуть здані у плановому році	
3. Обсяг завершеної продукції, що буде здана у плановому році	
4. Прибуток у складі БМР, виконаних у плановому році (див. п. 2.3)	
5. Прибуток у складі БМР, виконаних у плановому році (див. п. 2.3)	
6. Інший прибуток, разом	
7. Разом прибуток	
8. Платежі до бюджету (див. п. 2.4)	
9. Нерозподілений прибуток	

Таблиця 5.4 – Розрахунок середньорічної вартості основних виробничих фондів

Показники (див. табл. 5.1)	Сума, тис. грн.
1	2
1. Основні фонди на початок планового року (п. 4 табл. 5.1)	
2. Введення основних фондів у листопаді	
3. Середньорічна вартість введених основних фондів	
4. Основні фонди, що вибули у травні	
5. Середньорічна вартість основних фондів, що вибули	
6. Середньорічна балансова вартість основних виробничих фондів (рядок 1 + рядок 3 - рядок 5 - рядок 12)	

Таблиця 5.5 – Розрахунок нормативу оборотних коштів й суми приросту нормативу

Показники (див. табл. 5.1)	Сума, тис. грн.
1. Норматив на кінець планового року	
2. Норматив на початок планового року (п. 3. табл. 5.1)	
3. Приріст нормативу в плановому році (рядок 1 - рядок 2)	
4. Джерела покриття: А) приріст сталих пасивів (див. п. 2.9) Б) плановий прибуток (табл. 5.3 рядок 4)	

Таблиця 5.6 – Розрахунок середньорічної вартості нормованих оборотних коштів

Показники	За рік	На 1.04.XX	На 1.07.XX	На 1.10.XX	На кінець року
1. Обсяг виконаних БМР у відсотках до року (див. п. 2.5)					
2. Приріст нормованих оборотних коштів (див. табл. 5.5)					
3. Норматив оборотних коштів з урахуванням приросту					
4. Середньорічна вартість нормованих оборотних коштів					

Таблиця 5.7 – Розрахунок сум амортизаційних відрахувань та їх використання

Показники	Сума, тис. грн.
1. Сума амортизаційних відрахувань (див. п. 2.6.) У тому числі	
а) до бюджету	
б) до фонду	
в) на капітальне будівництво	

Таблиця 5.8 – План фінансування капітальних вкладень

Джерела	Сума, тис. грн.
1. Власні джерела:	
1.1. Централізовані (див. табл. 5.1)	
1.2. Сума амортизації (див. табл. 5.7)	
1.3. Прибуток	
2. Довгостроковий кредит	
Разом (див. табл. 5.1)	

Таблиця 5.9 – Розрахунок плати за користування довгостроковим кредитом банку за термінами виникнення заборгованості

Показники	План на рік	1 квартал	2 квартал	3 квартал	4 квартал
1. Довгострокові позики, отримані в плановому році					
2. Відсоток за користування позикою					
1 квартал					
2 квартал					
3 квартал					
4 квартал					
3. Плата за користування позикою					

Таблиця 5.10 – Розрахунок відрахувань від прибутку у фонди підприємства

Показники	Сума, тис. грн.
1. Прибуток, що залишається у розпорядженні підприємства (див. табл. 5.3)	
2. Норматив відрахувань у фонд премій (див. п. 2.8)	
3. Сума відрахувань (рядок 1 × рядок 2)	
4. Норматив відрахувань у фонд виробничого розвитку (див. п. 2.8)	
5. Сума відрахувань у фонд виробничого розвитку (рядок 1 × рядок 4)	
6. Норматив відрахувань у фінансовий резерв (див. п. 2.8)	

Таблиця 5.11 – Преміальний фонд і фонд дивідендів

Джерела	Сума, тис. грн.
1. Відрахування з прибутку	
2. Премії за введення в дію об'єктів і виробничих потужностей, що сплачуються за рахунок замовника (див. п. 2.9)	
3. Разом відрахувань до фонду	

Таблиця 5.12 – Фонди й резерви

Джерела	Сума, тис. грн.
1. Відрахування від прибутку	
2. Амортизаційні відрахування (див. табл. 5.7)	
3. Кошти від реалізації майна (див. п. 2.8)	
4. Інші джерела	
Разом відрахувань до фонду	

Таблиця 5.13 – Фінансовий резерву

Джерела	Сума, тис. грн.
1. Відрахування з прибутку	

4. Вказівки до складання фінансового плану й розрахункових таблиць

4.1. У вступі до курсової роботи повинні бути наведені стислі вихідні дані за прийнятим варіантом завдання. Навчальний шифр і номер прийнятого варіанта завдання слід вказати на титульному аркуші курсової роботи.

4.2. Фінансовий план (див. табл. 5.2) заповнюють поетапно після проведення відповідних розрахунків та заповнення розрахункових таблиць.

4.3. Заповнення розрахункових таблиць повинно супроводжуватися розрахунками, що наводяться у контрольній роботі після кожної розрахункової таблиці. У розрахункових таблицях для полегшення розуміння матеріалу наведено вказівки до вихідних даних, що їх слід використовувати при розрахунках.

4.4. При розрахунках суми балансового прибутку слід враховувати, що загальна сума прибутку складається з планових нагромаджень та зниження собівартості БМР за рахунок проведення заходів відповідно до плану технічного розвитку й підвищення ефективності будівельного виробництва.

4.5. Середньорічна вартість введених виробничих фондів (див. табл. 5.1) визначається шляхом множення вартості введених основних фондів на кількість повних місяців перебування їх в експлуатації і ділення результату на 12 місяців. Розрахунок середньорічної вартості основних фондів C_c з урахуванням введених та вибулих фондів визначають за формулою

$$C_c = C_3 + C_v \times K/12 + C_{виб} \times (12 - K)/12, \quad (1)$$

де C – вартість основних фондів на початок року;

C_3 – залишкова вартість основних фондів;

C_v – вартість введених основних фондів;

$C_{виб}$ – вартість вибулих основних фондів;

K – кількість повних місяців експлуатації введених (вибулих) основних фондів.

Суму планової амортизації на рік (A) встановлюють за формулою

$$A = C_c \times H, \quad (2)$$

де H – норма амортизації, яку визначають виходячи з прийнятого методу нарахування (пряма лінія, зменшеного залишку, кумулятивного).

4.6. Приріст нормативу оборотних коштів (див. табл. 5.5) у кожному кварталі розраховують згідно із зростанням планового приросту на рік (100%) та відсотку виконання програми робіт у кожному кварталі. Норматив оборотних коштів на початок кожного кварталу з урахуванням приросту нормативу визначають наростаючим підсумком.

Середньорічну вартість нормованих оборотних коштів (табл. 5.5) знаходять шляхом складання:

- 1) половини суми оборотних коштів на початок планового року;
- 2) суми оборотних коштів на кінець кожного кварталу (1, 2, 3);
- 3) половини суми оборотних коштів на кінець планового року;
- 4) одержану суму слід розділити на 4 (кількість кварталів).

4.7. При визначенні джерел фінансування капітальних вкладень необхідно вивчати їх формування і порядок складання форми № 5, що наведена у спрощеному вигляді в табл. 5.8.

4.8. Проведені розрахунки фінансових показників перевіряють шляхом складання шахової таблиці (табл. 5.14). По горизонталі вказують джерела покриття витрат, а по вертикалі – цільове використання коштів. Шахова форма перевірки дає можливість простежити взаємозв'язок між витратами підприємства і джерелами їх покриття. Підсумкові показники за рядком і графою «Разом» повинні співпадати із загальним обсягом грошових ресурсів фінансового плану.

Таблиця 5.14 – Перевірочна (шахова) таблиця до фінансового плану

Використання коштів/ джерела покриття витрат	Балансовий прибуток	Амортизаційні відрахування	Приріст ста-лих пасивів	Кошт и від реалізації майна	Кошти трудящих на утримання дитячих садків	Кошти на преміювання за введення	Довгострокові кредити	Централізовані асигнування	І т. і.	Р а з о м
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
1. Відрахування до бюджету										
2. Відрахування до фонду виробничого й соціального розвитку										
Приріст нормативу оборотних коштів										
Повернення довгострокових позик і плати за них										
Капітальні вкладення										
Витрати на утримання дитячих садків										
3. Відрахування у фінансовий резерв										
4. Відрахування у фонд споживання										
5. І т. ін.										
Разом:										

5. Оцінка фінансового стану підприємства

На базі звітних даних підприємства, де проходив виробничу практику студент денного навчання і працює студент заочного навчання, необхідно провести аналіз його фінансового стану за останні три роки.

На підставі аналізу показників фінансового стану (табл. 4.16) студент повинен зробити висновок про реальність і перспективи фінансового стану підприємства й оцінити (за власною думкою) вірогідність його безупинного функціонування (у тому числі вірогідність можливого банкрутства).

Навчальне видання

Методичні вказівки до самостійної роботи, практичних занять та виконання курсової роботи з дисципліни «Фінанси підприємств» (для студентів 4 курсу денної і заочної форм навчання, напряму 0501 «Економіка і підприємництво» спеціальності 6.050100 «Облік та аудит» та «Економіка будівельних підприємств»).

Укладач: Наталія Іванівна Гордієнко

Редактор: М.З. Аляб'єв

Верстка: Г.О. Павлова

План 2009, поз. 438 М

Підп. до друку 12.03.09 р.	Формат 60×84 1/16	Папір офісний.
Друк на ризографі.	Умовно-друк. арк. 4,2	Обл.-вид. арк. 4,5
Тираж 100 прим.	Замовл. №	

61002, м. Харків, ХНАМГ, вул. Революції, 12

Сектор оперативної поліграфії ЦНІТ ХНАМГ,
61002, м. Харків, вул. Революції, 12